

ORTAÖĞRETİM
BİLGİ KURAMI
ÖĞRETMEN KILAVUZ KİTABI

Yazarlar
Ali GÜLMEZLER
Ersin AFACAN
Güler ÖZKALKAN
Ramazan AYDIN

DEVLET KİTAPLARI
....., 2022

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 6744
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ.....: 1007

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Abdullah ÖLMEZ

Dil Uzmanı
Hatice EROĞLU ÖRS

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Doç. Dr. Tahsin Oğuz BAŞOKÇU

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Uzmanı
Hasan ÜSTÜN

Görsel Tasarım Uzmanı
Elif IŞIK

ISBN 978-975-11-4606-9

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.07.2018 gün ve 13483241 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

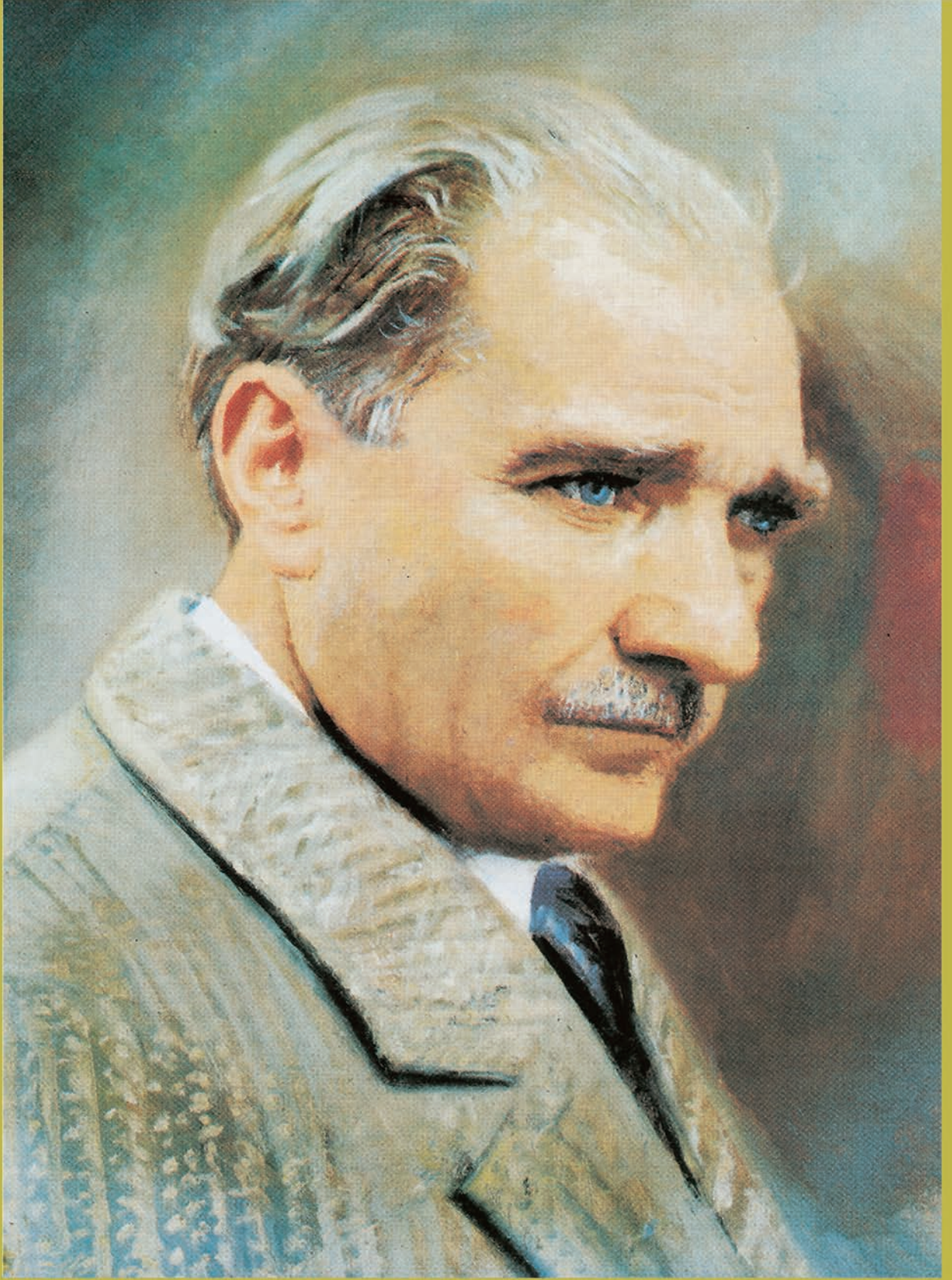
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE: İNSAN VE BİLGİ

İNSAN VE BİLGİ	14
Kavram ve Terimler	15
1.1. BİLEN BİR VARLIK OLARAK İNSAN	16
1.2. İNSANDAKİ BİLME EĞİLİMİ	16
1.3. BİLGİ NEDİR?	17
1.4. BİLGİ TÜRLERİ	18
1.4.a. Gündelik Bilgi	18
1.4.b. Bilimsel Bilgi	18
1.4.c. Felsefi Bilgi	19
1.4.ç. Dinî Bilgi	19
1.4.d. Teknik Bilgi	19
1.4.e. Sanat Bilgisi	19
1.5. BİLGİ İLE BİLGİ OLMAYANIN FARKI	20
Bilgi Olmayan Kanaat, Sanı, Tahmin ve İnanç Kavramları	20
1.6. İHTİYAÇ, MERAK VE HAYAL GÜCÜNÜN BİLGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	24
İhtiyaç, Merak ve Hayal Gücünün Bilgi Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkinin İcat ve Keşiflerdeki Rolü	24
1.7. ÖN YARGI VE BİLGİ İLİŞKİSİ	25
OKUMA PARÇASI	27

2. ÜNİTE: BİLGİNİN DEĞERİ, KAYNAĞI VE DOĞRULUĞU

BİLGİNİN DEĞERİ, KAYNAĞI VE DOĞRULUĞU	30
Kavram ve Terimler	31

2.1. BİLGİNİN İMKÂNI	32
2.1.1. Dogmatizm	32
2.1.2. Septisizm	32
2.1.3. Kritisizm	33
2.2. BİLGİ EDİNME YOLLARI.....	34
2.2.1. Bilgi Kaynağı Olarak Deney	34
2.2.2. Bilgi Kaynağı Olarak Akıl	34
2.2.3. Bilgi Kaynakları Olarak Hem Deney Hem Akıl	35
2.2.4. Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi	36
2.3. BİLGİ ELDE ETMEDE DUYUM VE DENEY	36
2.3.1. Duyu, Duyum ve Algı	36
2.3.2. Empirizm	37
2.4. BİLGİ ELDE ETMEDE AKIL	40
2.4.1. Rasyonalizm (Akılcılık)	40
2.5. BİLGİ ELDE ETMEDE SEZGİ	41
2.5.1. Entüisyonizm (Sezgicilik)	41
2.6. DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTLERİ	43
OKUMA PARÇASI	45

3. ÜNİTE: BİLGİ VE TOPLUMSAL HAYAT

BİLGİ VE TOPLUMSAL HAYAT	48
Kavram ve Terimler	49
3.1. BİLGİLİ İNSANIN ÖZELLİKLERİ	50
3.2. BİLGİNİN KİŞİYE YÜKLEDİĞİ SORUMLULUKLAR	51
3.3. BİLGİNİN YAŞAMA ETKİSİ	52
3.4. BİLGİNİN TOPLUMSAL DEĞERİ	54
3.5. EVRENSEL DEĞERLERİN KAZANILMASINDA BİLGİNİN ÖNEMİ	55
Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri	55
3.6. BİLGİNİN KULLANIM AMAÇLARI	58
3.7. BİLGİNİN EKONOMİK DEĞERİ	60
OKUMA PARÇASI	61

4. ÜNİTE: BİLGİ VE TEKNOLOJİ

BİLGİ VE TEKNOLOJİ	64
Kavram ve Terimler	65
4.1. BİLGİ VE TEKNOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	66
4.2. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN İNSAN HAYATINA ETKİSİ	67
4.3. DEZENFORMASYONUN TOPLUM HAYATINA ETKİSİ.....	67
4.4. BİLGİNİN DEĞİŞEBİLİRLİĞİ VE GELİŞEBİLİRLİĞİ	69
4.5. TOPLUMLARIN BİLGİ TOPLUMUNA DÖNÜŞÜM SÜRECİ	72
OKUMA PARÇASI	74

EKLER

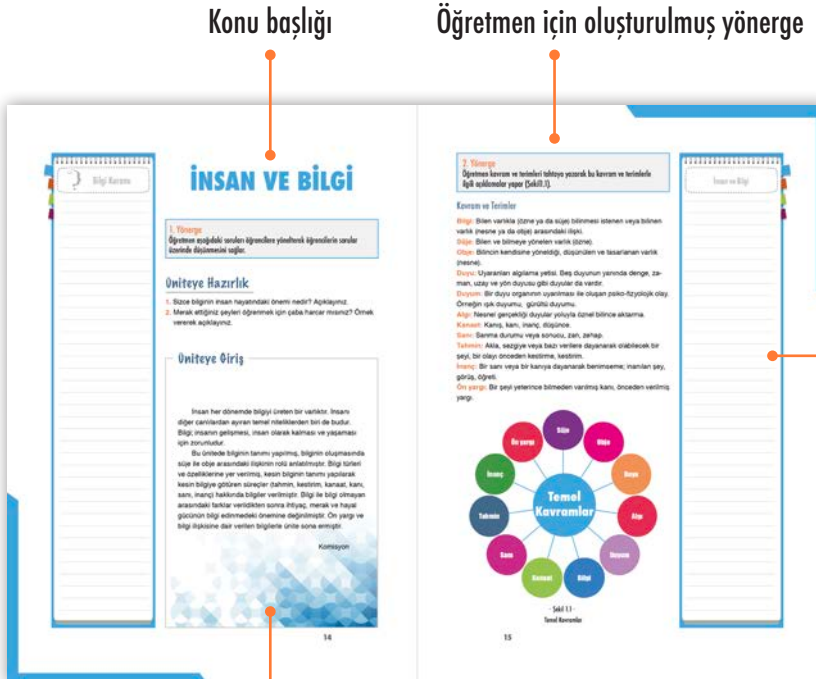
EKLER	75
SÖZLÜK	78
DİZİN	80
KAYNAKÇA	81

KİTABIN TANITIMI

Ünite numarası ve ünite isminin bulunduğu bölüm

Ünite kapağında etkileşimli karekodun bulunduğu bölüm

ETKİNLİK

BİLGİ TÜRLERİNİ ÖĞRENİYORUM

Süreç

Bilgi ve bilgi türlerinin araştırılması için öğrencilere görev verilir.

- Öğrencilerden yaşamları boyunca edindikleri bilgilere ait örnekler vermeleri istenir.
- Öğrencilerin, bu örneklerin hangi bilgi türüne ait olduğunu fark etmeleri sağlanır.
- Bilgi türleri tahtaya yazılır ve öğrencilere kavrattılır.

Sınıf ortamında kullanılması için hazırlanmış etkinlik örneği

Bilgi Kutusu

"Bilgi nedir?" sorusu bütün filozofları yakından ilgilendirmiştir. Antik Çağ'dan günümüze kadar bütün filozoflar bu soruyu cevaplamaya çalışmıştır. Bu çalışmalardan da "bilgi kuramı" doğmuştur.

Bilgi notları için oluşturulmuş kutucuk

Okuma Parçası

BİLM ve ŞUURLU İNANÇ

Aslında konular dylesine derin ve geniş ki evrenin sınırları ile ilgili olarak burada yer verilebilecek ya da verilemeyecek pek çok konuyu saatiye hatta günlerce tartışarak idare etmek gerekir. İşte konuları dylesine inceliyince "bilim" kelifi bilginin ne kadar sınırlı olduğunu, bu sınırları ancak bilimsel yöntem ile yavaş yavaş genişletilebileceğini anlarız. Önsel bir bilginin dediği gibi "Bilin, bugünün insanın bilim ve teknoloji aşamasında bile evren (kozmos) bilincini oluşturan bilgi okuyuşuna ancak ayak uçlarını sokarak parmaklarını istatabilmiş durumdayız."

Dikkate üç buluş yapıldı, üçüncü ve dördüncü kuşak aşamasına gelmiş bir insan atom ve bilgisayar çağına bile bu okuyuşa ne zaman dala bileceğini hatta dalep dalemayacağını bile henüz kestiremiyoruz. Şunu hemen belirtelim ki evrendeki ve doğadaki olayların "yığıl"ını henüz tam olarak gözetmekle beraber "hesap" olduğunu 20-30 yıl öncesine oranla çok daha iyi anlayabiliyor ve "evrensel yığıl bir gözet" çok daha iyi değerlendirebiliyoruz. İşte bu değerlendirme, olayları kendiliğinden kolayca "şuurlu inanç"la değerlendirebiliriz. Kendiğinden diyorum çünkü zorlama ile şuurlu inanç yerleştirilemez. Her diyen "meden-somut" (dilek) dizesi de göz önüne alarak kendi mantık, akıl ve vicdan süzgecinden geçirmeli ve inanç doğrultusunda kendi kendine doğru karar verilmelidir. Bilim ve inanç asla zorlama olmaz. Zorlama ters tepkilerle neden olur.

Prof. Dr. Burhan PEKİN, Bilim ve Şuurlu İnanç

Öğretmen için hazırlanmış okuma parçası

1. ÜNİTE

İNSAN VE BİLGİ

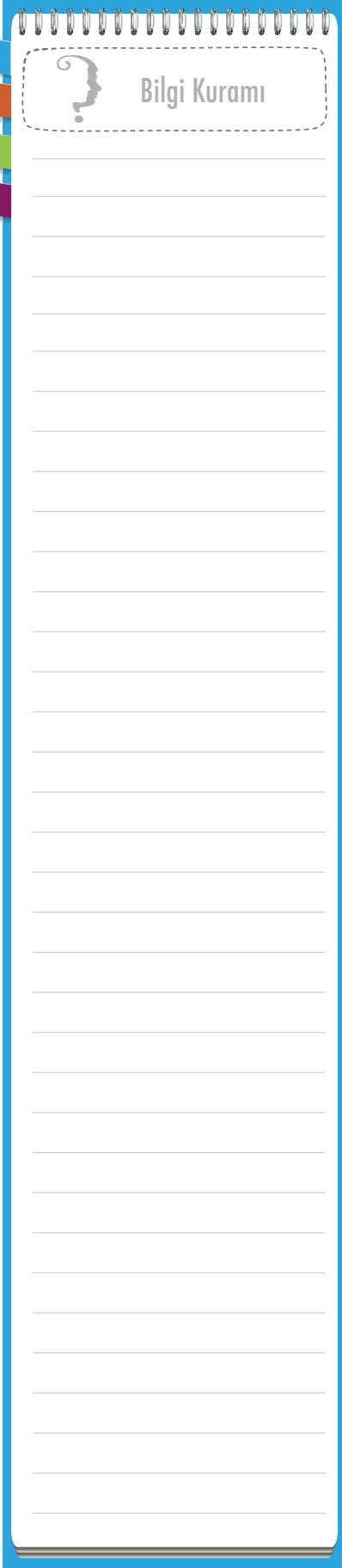
KONULAR

- 1.1. BİLEN BİR VARLIK OLARAK İNSAN
- 1.2. İNSANDAKİ BİLME EĞİLİMİ
- 1.3. BİLGİ NEDİR?
- 1.4. BİLGİ TÜRLERİ
- 1.5. BİLGİ İLE BİLGİ OLMAYANIN FARKI
- 1.6. İHTİYAÇ, MERAK VE HAYAL GÜCÜNÜN BİLGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
- 1.7. ÖN YARGI VE BİLGİ İLİŞKİSİ

TEMEL KAVRAMLAR

Algı, Bilgi, Duyu, Duyum, İnanç, Kanaat, Obje, Ön yargı, Süje, Tahmin

İNSAN VE BİLGİ

1. Yönerge

Öğretmen, aşağıdaki soruları öğrencilere yönelterek öğrencilerin sorular üzerinde düşünmesini sağlar.

Üniteye Hazırlık

1. Size göre bilginin insan hayatındaki önemi nedir?
2. Merak ettiğiniz şeyleri öğrenmek için çaba harcar mısınız? Örnek vererek açıklayınız.

Üniteye Giriş

İnsan her dönemde bilgiyi üreten bir varlıktır. İnsanı diğer canlılardan ayıran temel niteliklerden biri de budur. Bilgi; insanın yaşaması, gelişmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için zorunludur.

Bu üniteye bilginin tanımı yapılmış, bilginin oluşmasında süje ile obje arasındaki ilişkinin rolü anlatılmıştır. Bilgi türleri ve bunların özelliklerine yer verilmiş, kesin bilginin tanımı yapılarak kesin bilgiye götüren süreçler (tahmin, kestirim, kanaat, kanı, sanı ve inanç) hakkında bilgiler verilmiştir. Bilgi ile bilgi olmayan arasındaki farklar verildikten sonra ihtiyaç, merak ve hayal gücünün bilgi edinmedeki önemine değinilmiştir. Ön yargı ve bilgi ilişkisine dair verilen bilgilerle ünite sonlandırılmıştır.

Komisyon

2. Yönerge

Öğretmen, kavram ve terimleri tahtaya yazarak bu kavram ve terimlerle ilgili açıklamalar yapar (Şekil 1.1).

Kavram ve Terimler

Algı: Nesnel gerçekliği duyular yoluyla öznel bilince aktarma.

Bilgi: Bilen varlıkla (özne ya da süje) bilinmesi istenen veya bilinen varlık (nesne ya da obje) arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkan ürün.

Duyu: Uyarınları fark edebilme yetisi.

Duyum: Bir duyu organının uyarılması ile oluşan psikofizyolojik olay.

İnanç: Bir şey ya da kimsenin varlığına veya bir iddianın doğruluğuna inanma durumu.

Kanaat: Rasyonel bir temeli olmakla birlikte kendisinden kuşku duyulabilen önerme ya da hipotez. Kişisel görüşlere dayanan inanç.

Obje: Bilincin kendisine yöneldiği, tasarlanan ve düşünülen dış dünyaya ait gerçeklik.

Ön yargı: Bir şey, kişi ya da görüş hakkında belirli bazı koşul, olay, durum veya görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu ya da olumsuz düşünce.

Süje: Bilen ve bilmeye yönelen varlık (özne).

Tahmin: Akla, sezgi veya bazı verilere dayanarak olabilecek bir şey veya olayı önceden kestirme, kestirim.

Şekil 1.1: Temel kavramlar

İnsan ve Bilgi

Bilgi Kuramı

3. Yönerge

Öğretmen, bilen bir varlık olarak insan ve insandaki bilme eğilimi ile ilgili açıklamalar yapar. Aşağıdaki etkinliği sınıfta uygular.

1.1. BİLEN BİR VARLIK OLARAK İNSAN

Bazı benzer özellikler gösterse de insan, aklını kullanabilme ve düşünme yeteneği sayesinde evrendeki diğer canlılardan ayrılmıştır. Fiziksel olarak doğadaki en güçlü varlık sayılmasa da insan, akli sayesinde doğaya egemen olmaya ve doğadaki diğer canlıları kontrol etmeye çalışmıştır. Sahip olduğu bilgiler, insanı ayrıcalıklı kılmış ve onun evrendeki diğer canlılardan üstün olmasını sağlamıştır.

1.2. İNSANDAKİ BİLME EĞİLİMİ

İnsan, bilme eğiliminde ve bilgi alışverişi içindedir. Bu, günlük yaşamın doğal akışı içinde sıradan bir durum olup insanı diğer canlılardan ayırır. Sahip olduğu beş duyu ile kendini dış dünyaya açar ve edindiği verileri zihinsel yetenekleri sayesinde bilgiye dönüştürür. Böylelikle hem kendini hem de dünyayı bilir.

ETKİNLİK

İNSANDAKİ BİLME EĞİLİMİ

Süreç

- Aşağıdaki metin okunur.
- Öğrencilerden bu metni yorumlamaları istenir.
- Bilme eylemi, insana ait bir olanak ve güç olması bakımından değerlendirilir.

Aristoteles'e (Aristoteles) göre bütün insanlar doğası gereği bilme eğilimine sahiptir. "Bilme eğilimi" yalnızca bilmeyi istemeyi değil bu istemenin istediğini elde etmeyi yani kısaca bilmeyi de içermektedir. O zaman insan doğal olarak bilebilen, evet, bilmeyi bilen bir varlık olmaktadır. Türkçede birçok fiil kökünün sonuna eklenen bilmek (yapabilmek, görebilmek vb.) bilmenin insanın bir olanağı, aynı zamanda bir erki, bir gücü olduğunu çok iyi anlatıyor. Görülüyor ki bilmek; bilebilmeyi, bilmeyi içeriyor ve içerdiği ölçüde de salt bir istek olmaktan çıkıyor, bilmeyi istemekten daima daha fazla bir şey oluyor. İşte insan, bilgilerini bilimsel bilgi düzeyine vardırmasını, "doğru bilgi"nin kuramını geliştirmesini, bu anlamdaki bir "bilme eğilimi"ne borçlu. "Bilme yetisi" anlamında işlerlik kazanmış bilme eğilimine "akıl" ya da "us" diyoruz.

Önay SÖZER, Felsefenin ABC'si
(Düzenlenmiştir.)

4. Yönerge

Öğretmen, Şekil 1.2'deki "Bilginin oluşumu" şemasını tahtaya çizdikten sonra bilginin oluşum sürecini ve bilgi türlerini örneklerle açıklar. Konu sonunda verilen etkinliği sınıfta uygular.

1.3. BİLGİ NEDİR?

Bilgi, bilen (özne, süje) ile bilinen (nesne, obje) arasında kurulan bağ sonucu ortaya çıkan üründür. Bilme en genel anlamıyla süje ile obje arasındaki ilgi ve ilişkidir. Buna bilgi aktı (bilgi bağlantısı) da denebilir.

$$S \rightarrow \text{Bilgi Aktı} \rightarrow O = \text{BİLGİ}$$

Şekil 1.2: Bilginin oluşumu

Bilgiyi meydana getiren özne ve nesne arasındaki bağ ancak özne tarafından kurulabilir çünkü nesneye yönelen, onu algılayan, anlayan ve açıklayan unsur öznedir. Nesne ise öznenin yöneldiği pasif konumdaki bir olgu, olay veya varlıktır. Özne, bilinçli bir varlık olarak kendi dışındaki diğer varlıkları aynı zamanda bir bilgi nesnesi olarak kendini bilmek ister. Nesneye yönelen özne, nesneler üzerinde düşünerek bir zihinsel etkinlik gerçekleştirir ve bu etkinlik sonucunda bilgiye ulaşır.

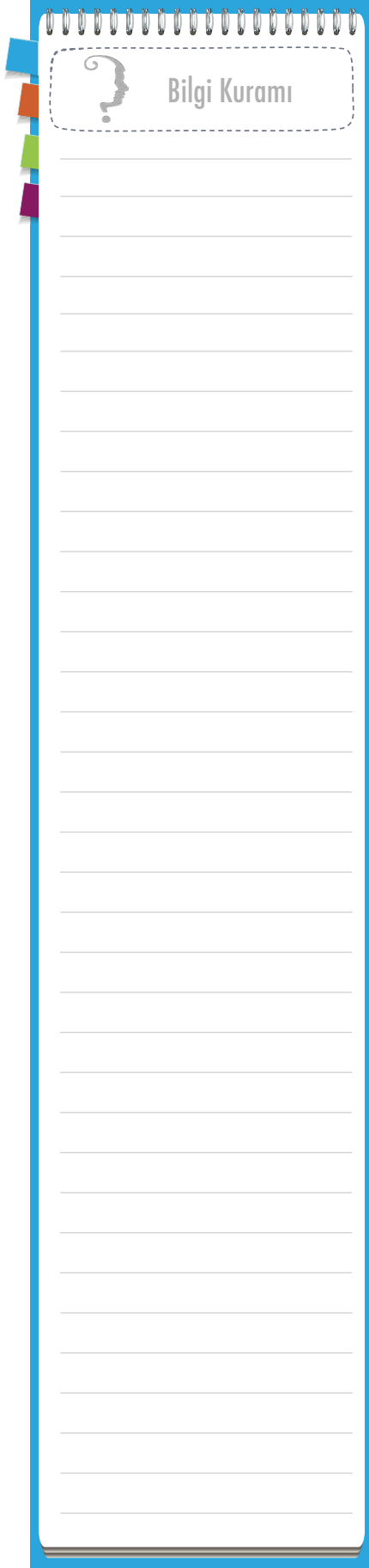
Bilgi edinme sürecinde bilincin etkinliği olan temel bilgi aktları; düşünme, algılama, anlama (kavrama) ve açıklamadır. "Bu sandalye siyahtır." önermesinin bilgisi, algılama aktı ile elde edilmiş bir bilgidir. Algılama aktı ile elde edilen bilgiler, nesneler üzerine yapılan duyu deneyleri sonucunda ortaya çıkar. Düşünme aktı; çevrede görülen maddi nitelikteki somut nesnelerin yanında kavram, sayı, geometrik şekil ve mantık önermeleri gibi soyut varlıkları da konu edinir.

Doğada bulunan maddi nitelikteki bütün varlıklar gerçek varlık alanına aittir. Bu varlıklar algı aktıyla bilinirken matematikteki sayılar, geometrideki şekiller ve mantıktaki önermeler; ideal varlık alanına ait olup düşünme aktıyla bilinir. Düşünme aktı, somut ve soyut varlık alanlarını içine alırken bilginin oluşmasında algı aktıyla beraber etkin bir rol oynar. Algı aktı, insan ve somut varlık arasında ilişki kurarken düşünme aktı hem somut hem de soyut varlık alanıyla ilişki kurar. Aslında bütün bilgi aktları birbiriyle yakın ilişki içindedir.

Bilgi Kutusu

"Bilgi nedir?" sorusu bütün filozofları yakından ilgilendirmiştir. Antik Çağ'dan günümüze kadar bütün filozoflar bu soruyu cevaplamaya çalışmıştır. Bu çalışmalardan da "bilgi kuramı" doğmuştur.

İnsan ve Bilgi

Özne, anlama aktı ile gerçekte olan varlığı kavrayabilir. Anlama aktı, doğruyu bütünüyle kavramayı içerdiğinden sezgisel ya da zihinsel içerikli olabilir. Örneğin “Yüzündeki ifadeye bakarak ağlamış olduğunu anladım.”

Açıklama aktı ise öznenin, nesne hakkındaki bilgileri nedenleri veya kanıtlarıyla birlikte vermesini sağlar. Açıklama, mantıksal bir bilgi türü olup bir şey hakkında ilk bilgiden başlayarak son bilgiye doğru adım adım giden bir sıralama içerir.

1.4. BİLGİ TÜRLERİ

Bilinçli bir varlık olan insan, nesnelerle çeşitli bağlar kurarak birbirinden farklı bilgi türleri ortaya koymuştur. Bilginin türünü, öznenin nesneye yönelirken kullandığı yöntem veya ilişki belirler. Nesneye bilimsel açıdan yaklaşılabileceği gibi estetik veya işe yarama açısından da yaklaşılabılır. Bilgi, elde edilişi ya da taşıdığı özellikler bakımından farklı türlere ayrılır.

1.4.a. Gündelik Bilgi

Belli bir neden-sonuç ilişkisi ve yönetime değil doğrudan kişinin algı ve sezgilerine dayanan bilgilere “gündelik bilgi” denir. Kişilerin günlük yaşamda kullandığı pratik bilgilerdir. Örneğin hava bulutlu olduğunda yağmur yağacağına söylenmesi bu türden bir bilgidir. Bu bilgi, bir neden-sonuç ilişkisine dayandırılmış gibi görünse de bireyin öznel algılamaları sonucu oluşur. Bilimsel bir veriye dayanmaz, bu nedenle genelgeçer bir özellik göstermez. Örneğin hava her bulutlu olduğunda yağmur yağmayabilir. Gündelik bilgiler hayatı kolaylaştırır fakat bilimsel değildir. Akıl ve deney temelli açıklamalar yapmaksızın varılan genellemelerdir.

1.4.b. Bilimsel Bilgi

İnsanın, aklını kullanarak gözlem ve deneyle elde ettiği yöntemli, sistemli, düzenli ve tutarlı bilgilere bilimsel bilgi denir. Bilimsel bilgi; yöntemleri, konuları ve amaçları bakımından üçe ayrılır.

Formel Bilimler

Konusunu doğadan almayan yani duyu deneyinden gelmeyen, insan zihninin ürünü olan bilimlere formel bilimler denir. Bu bilimler mantık ve matematiktir. Örneğin mantıktaki önermeler ve matematikteki sayılar doğada gösterilmez çünkü bunlar insan zihninin ürünleridir. Tümdengelim yöntemi kullanılır.

Doğa Bilimleri

Doğadaki varlıklar ve olgular arasındaki neden sonuç ilişkisi ile bunların bağlı olduğu doğa yasalarını inceler. Doğa bilimleri deney ve

gözlem yaparak bilgi elde eder. Tümevarım yöntemi kullanılır. Fizik, kimya, biyoloji, tıp, astronomi, jeoloji, meteoroloji doğa bilimlerine örnektir.

İnsan Bilimleri

İnsan ve insan ilişkilerinden doğan olayları konu edinir. Bu bilimlerde konu insan olduğu için doğa bilimlerinde olduğu gibi kesin yasalara varılamaz. Çünkü insan, doğadaki cansız varlıklar gibi genel yasalara göre hareket etmez. Özgür iradeye sahiptir. Bu nedenle insan bilimlerinin amacı, genelgeçer yasalara varmak değil insanın yapıp ettiklerini anlamaktır. İnsan bilimlerinde “anlama yöntemi” kullanılır. Tarih, sosyoloji, psikoloji insan bilimlerine örnektir.

1.4.c. Felsefi Bilgi

İnsanın nesne, evren, dünya ve kendini merak etmesi sonucu ortaya çıkan bilgilerdir. Akla dayalı temellendirme ile elde edilen tümel düşünceleri kapsar. Felsefi bilgi, diğer bilgi türlerinin aksine evren, varlık, insan ve toplumu parçalara ayırmadan bir bütün olarak anlamaya çalışır. Araştırma ve incelemeye dayanarak eleştirel bir düşünmenin sonucunda ortaya çıkar. Sistemli ve tutarlı bir bilgidir.

1.4.ç. Dinî Bilgi

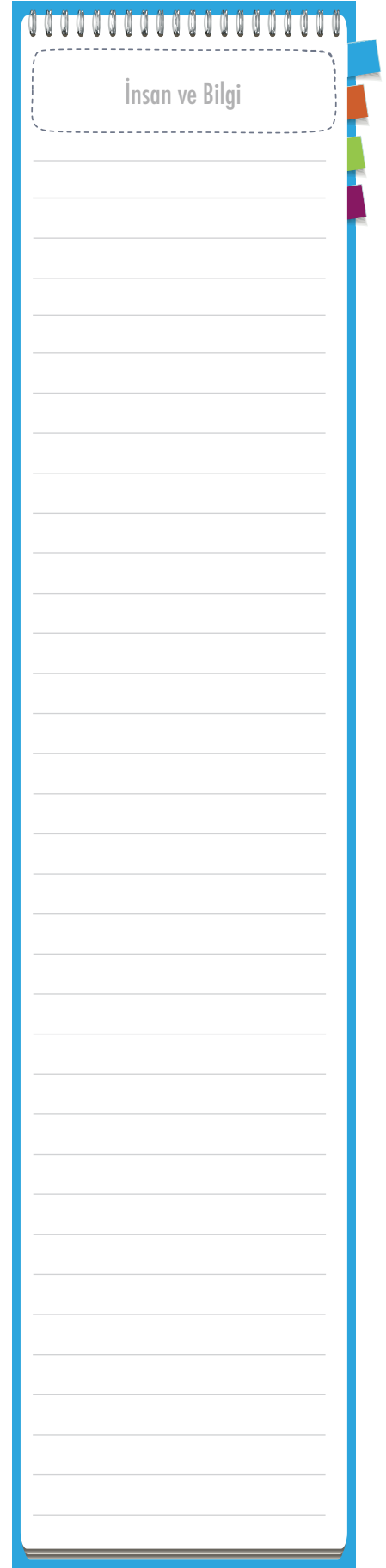
Özne ile nesne arasındaki bağın inanç aktına göre belirlendiği bilgi türüdür. Yüce bir varlık tarafından belirlenen inanç sistemine dayanılarak elde edilir. Evren, insan ve toplumu açıklayan değişmez ve kesin bilgidir. İnanca dayandığı için mutlak ve bağlayıcıdır. Din, insanların neleri yapıp yapamayacağını açıklar. İnanç bağından kaynaklanan, değişmez ve kesin bilgidir.

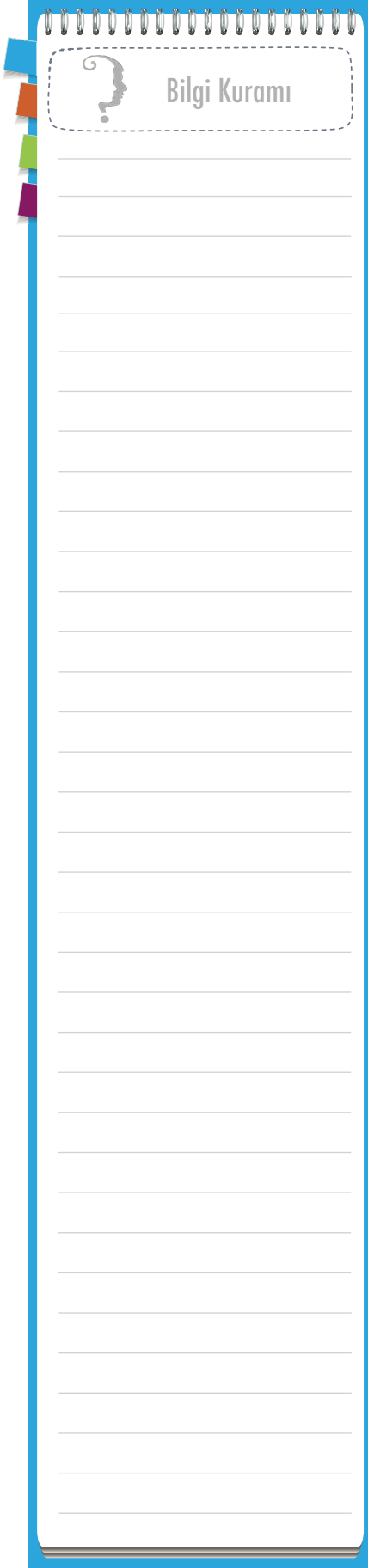
1.4.d. Teknik Bilgi

Araç gereç yapma bilgisine teknik bilgi denir. Bu bilgi, insanı diğer canlı varlıklardan üstün ve güçlü hâle getirir. Öznenin, nesneyi pratik amaçları için değiştirmesi ve ondan alet yapma bilgisidir. Teknik bilgi, pratiğe yönelik olup insan hayatına fayda ve kolaylık sağlar. Örneğin uçak, gemi, otomobil ve tren gibi araçlarla ulaşımın kolaylık sağlanmıştır.

1.4.e. Sanat Bilgisi

Nesnel gerçekliğin, sezgi ve hayal gücüne dayalı olarak estetik bir anlayışla yorumlanmasıdır. Amacı, güzele ulaşmaktır. Sanatçının öznel bir beceriyle ortaya koyduğu eser; güzelliği, hoşlanma ve haz alma duygularını ortaya çıkarır. Bu anlamda sanat bilgisi subjektiftir çünkü aynı nesneyi ele alan iki sanatçı farklı sanat bilgileri ve eserleri ortaya koyabilir.

ETKİNLİK

BİLGİ TÜRLERİNİ ÖĞRENIYORUM

Süreç

Bilgi ve bilgi türlerinin araştırılması için öğrencilere görev verilir.

- Öğrencilerden edindikleri bilgilere ait örnekler vermeleri istenir.
- Öğrencilerin, bu örneklerin hangi bilgi türüne ait olduğunu fark etmeleri sağlanır.
- Bilgi türleri tahtaya yazılır ve öğrencilerin bu bilgi türlerini kavramaları sağlanır.

5. Yönerge

Öğretmen; bilgi olmayan kanaat, sanı, tahmin ve inanç kavramlarını örneklerle açıklar ve öğrencilerin bilgiyi bilgi olmayandan ayırt etmesini sağlar. Konu sonunda verilen etkinliği sınıfta uygular.

1.5. BİLGİ İLE BİLGİ OLMAYANIN FARKI

Kanaat, Sanı, Tahmin ve İnanç Kavramları

Bilgi, bilen varlık (özne ya da süje) ile bilinmesi istenen (nesne ya da obje) veya bilinen varlık arasındaki ilişkidir. Kesin bilgi, doğru olarak nitelenen ve şüphesiz bir biçimde kabul edilen bilgidir. Kesin bilgiden söz edilebilmesi için öncelikle gerçek ve doğru kavramlarına değinilmesi gerekir.

Gerçek; söylenen söze konu olan şeydir ve dış dünyada, nesnel dünyada bulunur. Örneğin yağmurun yağması gerçektir. Söylenen sözün konusunun dış dünyadaki nesne ile uyuşması durumunda söylenen söz doğrudur. Örneğin “Yağmur yağıyor.” dendiğinde dışarıda yağmur yağıyorsa söylenen söz doğrudur, yağmıyorsa bu söz yanlıştır. Kesin bilgi, doğru bilgidir.

İnsanı kesin bilgiye götüren bazı süreçler vardır. Bunlardan biri tahmin/kestirimdir. Tahmin/kestirim; akıl, sezgi veya bazı verilere dayanarak olabilecek bir şey veya olayı önceden kestirme olarak tanımlanır. Örneğin “Bil bakalım, yarın hava nasıl olacak?” diye sorulduğunda “bilmek” kelimesi tahmin etmek anlamında kullanılmış olur. Ancak verilen cevap sadece tahmine dayalı olursa bu, kesin doğru bir bilgi olmaz.

İnsanı bilgiye götüren süreçlerden bir diğeri kanaat/kanı/sanıdır. Kanaat/kanı/sanı; bir kişinin belirli bir olay, davranış veya konuya ilişkin yorumunu dışa vurmasıdır. Bir kanaat/kanı/sanı ancak araştırılıp doğruluğu kesinleşince bilgiye dönüşebilir. Örneğin kanser hastalığına

çare bulunup bulunamayacağı veya bu sezon hangi takımın şampiyon olacağı hakkında herkesin ayrı bir kanaati olabilir.

İnsan, içinde yaşadığı toplumla etkileşim hâlidir. İnançlar, toplum içerisinde edinilir. İnsanı bilgiye götüren süreçlerden biri olan inanç, kişinin dünyasının bir bölümüne ait algı ve bilgilerin devamlı bir organizasyonudur. İnanç kişinin nesne, olay ya da durumlar hakkındaki bilgilerinin toplamıdır. İnanç tamamlanmış ve yapılandırılmıştır. İnanç kavramı bazen doğruluğundan emin olunmayan durumlarda kullanılır. Örneğin “Mehmet, Ahmet’in başarılı olacağına inanıyor.” dendiğinde Mehmet, Ahmet’in durumundan tam olarak emin değildir. Bu nedenle Mehmet, bilme kavramı yerine inanma kavramını kullanır. Örneğin “İnanıyorum ki Ayşe hiç yalan söylemez.” cümlesi de bir inancı ifade eder.

Din, gelenekler ve alışkanlıklar insanı bilgiye götüren diğer süreçlerdir. Din “İnsanın hayatının anlamı ve amacı ne olabilir?” sorularına getirilen cevaplardan oluşur. Din, kural ve inançlardan oluşan bir bütündür. İnanan kişiler, toplum hayatında bu kural ve inançları göz önünde bulundurarak hareket ederler. Gelenekler, toplum tarafından kabul görmüş davranış ve uygulama biçimleridir. İnsanların sık sık tekrarladığı bazı davranışlar ise zamanla alışkanlığa dönüşür.

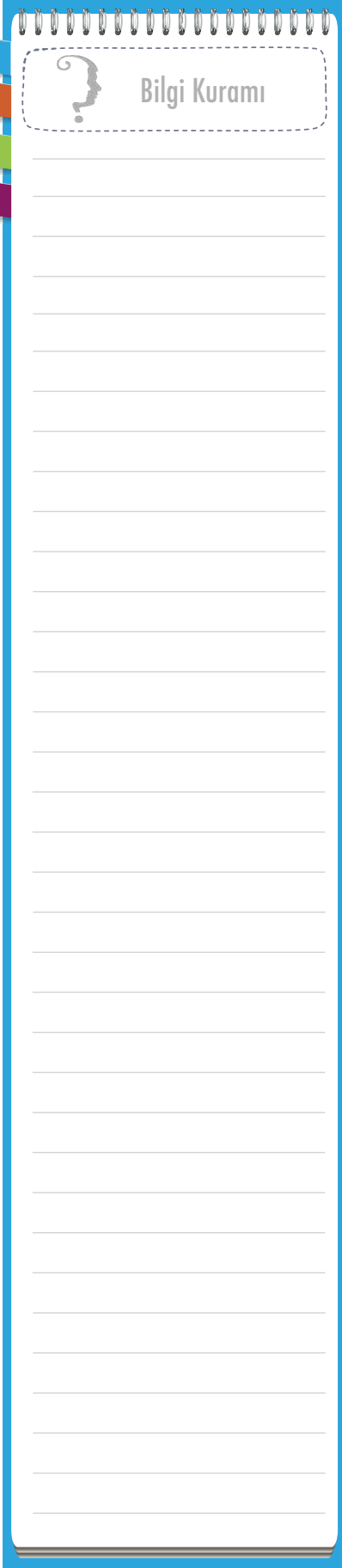
Toplumsal hayat içinde insan, pek çok bilgi ve bilgi kaynağı ile karşılaşır. İnsan bu bilgi kaynaklarından edindiği haberlerden etkilenir. Yanlı veya yanlış haberler insanın tahmin/kestirim, kanaat/kanı/sanı, inanç, gelenek ve alışkanlıklarını etkiler. Haberin inanılır ve doğru olması, sağlam gerekçelere dayanması gerekir. Yanlı veya yanlış haberler insanı doğru ve kesin bilgiye değil yanlış bilgilere götürür.

Bilgi Kutusu

İngiliz müzisyen Cat Stevens (Ket Sitivins), 1977 yılında Müslüman olmuş ve bundan iki yıl sonra da adını Yusuf İslam olarak değiştirmiştir.

İnsan ve Bilgi

ETKİNLİK

Süreç

- Aşağıdaki metin okunur.
- Öğrencilerden bu metni yorumlamaları istenir.
- Görünen ve kavranan dünya, kavrama, çıkarım, inanç ve sanı ayrımlarına ilişkin açıklamalar yapılır.

BİLGİ DERECELERİ

— Dediğim gibi iki şey düşün şimdi: Bunlardan biri kavranan dünyanın başında olsun; öteki, görülen dünyanın başında. Göğün demiyorum çünkü o zaman güneş kelimesinin kaynakları üzerindeki bilgimi ortaya dökmek istediğimi sanırsın. Bu iki çeşidi, görülen ve kavranan iki dünyayı iyice anlıyorsun, değil mi?

— Evet.

— Şimdi iki ayrı uzunlukta, ortasından kesilmiş bir çizgi düşün. Bu iki parçadan biri görülen dünya, öteki de kavranan dünya olsun. Parçalardan her birini aynı orantıyla yeniden ikiye böl. Nesnelerin aydınlık ve karanlık derecelerine göre görülen dünyada bir parça elde edeceksin: yansılar parçası. Yansı dediğim şey, önce gölgeler, sonra suda ya da parlak yüzeylerde görülen şekiller ve onlara benzer daha başka bütün görüntüler, anlıyor musun?

— Evet, anlıyorum.

— Şimdi bir tarafına yansı dediğim çizginin öbür yanını al. Orada canlı varlıklar, bitkiler ve insanın yaptığı bütün nesneler bulunsun.

— Evet...

— Şuna da bir diyeceğin var mı? Görünen dünya sahte ve gerçek diye ikiye ayrılır. Bir şeyin yansı, kopyası, ondan ne kadar ayrıysa sanıyla bilgi de birbirinden o kadar ayrıdır, değil mi?

— Evet...

— Şimdi kavranan dünyanın çizgisini nasıl keseceğiz, onu düşün.

— Nasıl?

— Şöyle: Böldüğümüz çizginin ilk parçasında ruh, deminki parçaya asıllarını koyduğumuz nesneleri birer yansı olarak ele aldığı için araştırmalarına varsayımlardan gitmek zorunda kalır, ilkeye değil sonuca götüren bir yola girer. İkinci parçada ruh, yansılara başvurmada varsayımdan ilkeye göre araştırmalarını yalnız kavramlarla yapar.

— Bu dediğini iyi anlayamadım.

— Peki, baştan alalım. Belki şöyle daha iyi anlarsın: Bilirsin ki geometri, aritmetik ve onlara benzer bilimlerle uğraşanlar, tek çift diye; üçgen, dörtgen diye; üç çeşit açı diye birçok şeyleri

varsayarlar. Bunları, bilinen şeyler gibi ele alırlar. Bunlardan ne kendilerine ne de başkalarına hesap vermeyi gerekli bulurlar artık. Sonra, bu varsayımlardan kalkıp basamak basamak yükselir, bir sonuçtan ötekine geçerek önceden kafalarına koyduklarını ispat ederler.

— Evet, biliyorum.

— Şunu da bilirsın ki bu adamlar görünen şeyleri ele alıp bunlar üzerinde fikir yürütürken asıl düşündükleri bu şekiller değil bunların benzediği başka şekillerdir. Asıl düşündükleri soyut dörtgen ve soyut köşegendir, kendi çizdikleri köşegenler değil. Kendi çizdikleri şekilleri birer yansı olarak kullanır yalnız düşüncenin görebildiği üstün şekillere varırlar.

— Doğru...

— İşte kavramlar bölümü derken bunları anlıyordum. Düşünce bunları ararken ilkeye gitmeden varsayımlar kullanmak zorundadır çünkü varsayımların üstüne yükselmez. Öbür bölümdeki gölgeleri doğuran nesneleri birer yansı olarak ele alır. Bunları gölgelerden daha ışıklı, daha değerli sayarlar.

— Anlıyorum. Geometride ve ona benzer bilimlerde yapıları söylemek istiyorsun.

— Şimdi kavramlar çizgisinin ikinci bölümüne gelelim. Burada aklın kendiliğinden diyalektik gücüyle kavradığı şeyler vardır. Burada akıl, varsayımları birer ilke diye değil sadece varsayım olarak birer basamak, dayanak olarak alır. Bütün varsayımların üstündeki bütünün ilkesine yükselir. Bu ilkeye yükselince ondan çıkan bütün sonuçlara dayanarak varacağı son yere varır. Bu arada görülen, duyulan hiçbir şeye başvurmaz. Kavramdan kavrama geçerek sonunda genel bir kavrama varır.

— Anlıyorum ama pek o kadar da değil. Çünkü bu sözünü ettiğin araştırma pek kolay bir iş olmasa gerek. Bana öyle geliyor ki senin ortaya koymak istediğin şu: Diyalektik yoluyla ulaşılan varlık ve kavram bilgisi, varsayımlara dayanan bilimler yoluyla elde edilen bilgiden daha açıktır. Şüphesiz bilim konularını inceleyenler, duyumlarını değil düşüncelerini kullanmak zorundadır. Ama onları ilkeye çıkmadan varsayımlara dayanarak inceledikleri için sence ancak bu ilkeyle anlaşılabilir olan bu nesneleri anlayamazlar. Anladığıma göre sen, geometri ve ona benzer bilimlere kavrama değil çıkarma bilgi diyorsun. Çünkü çıkarma bilgi, sanıyla kavrama bilgi arasında ortalama bir yerededir.

— Çok iyi anlamışsın. Şimdi bizim çizgi üzerinde yaptığımız dört bölüme, dört türlü düşünüş yolunu uygula. En yüksek bölüme “kavrama” diyelim. İkincisine “çıkarmam”, üçüncüsüne “inanç”, dördüncüsüne de “sanı”. Sonra bunları aydınlık derecesine göre sıralayalım. Bunu yaparken de bir şeyin gerçeğe ne kadar yakın olursa o kadar aydınlık olduğunu unutmayalım.

PLATON, Devlet
(Düzenlenmiştir.)

İnsan ve Bilgi

Bilgi Kuramı

6. Yönerge

Öğretmen; ihtiyaç, merak ve hayal gücünün bilgi üzerindeki etkisini ve bu etkinin icat ve keşiflerdeki rolünü örneklerle açıklar. Öğrencilerden kendi yaşamları ile ilgili ihtiyaç duyup da temin edemedikleri, merak edip de meraklarını gideremedikleri, hayal edip de gerçekleştiremedikleri durumlarla ilgili örnekler vermelerini ister. Konu sonunda verilen etkinliği sınıfta uygular.

1.6. İHTİYAÇ, MERAK VE HAYAL GÜCÜNÜN BİLGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İhtiyaç, Merak ve Hayal Gücünün Bilgi Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkinin İcat ve Keşiflerdeki Rolü

İhtiyaç, yoksunluk hissi ile ortaya çıkan ve insanı, bir şeyi elde etme yönünde harekete geçiren his olarak tanımlanabilir. Yeni buluşların ortaya çıkmasında “ihtiyaç”ın büyük önemi vardır. “İhtiyaç, icatların anasıdır.” Örneğin tarih boyunca insanlar, zamanı ölçme ihtiyacı hissetmişler ve bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla saati icat etmişlerdir. Devamlı olarak hissedilen bu ihtiyaç, saatin her çağdaki bilimsel ve teknolojik imkânlarla göre geliştirilmesine yol açmıştır (Görsel 1.1).

Bilim insanını sıradan bir insandan ayıran en önemli özellik; onun olaylara bakış açısı, doğruya ulaşma çabası ve doğruluğunu kanıtlamaya çalıştığı herhangi bir iddiayla ortaya çıkmaktan kaçınmasıdır. Sonuç olarak bilgi üretimi, son derece meraklı ve başkalarına karşı sorumluluk duygusu gelişmiş kişilerin çabasıyla gerçekleşir.

Görsel 1.1: Güneş saati

Bir gün Demokritos (Demokritos), sofrasına gelen incirleri yerken bir bal kokusu almış ve o güne dek incirlerden almadığı bu koku nereden geliyor, diye hemen araştırmaya başlamış. Merakını gidermek için sofradan kalkmış ve incirlerin toplandığı yeri görmek istemiş. Sofradan niçin kalktığını duyan hizmetçi kadın gülererek “Boşuna vakit kaybetmeyin, incirleri toplarken bal çanağına koymuştum.” demiş. Bu araştırma fırsatını kaçırdığı için Demokritos’un canı sıkılmış. Ünlü filozofun bu hikâyesi, sonunda bir kazanç umudu olmadan insanı ve onun araştırma merakını anlatıyor.

Bilim insanları, evrenin oluşumuyla ilgili merakı gidermek için “Büyük Hadron Çarpıştırıcısı” deneyini yaptılar. Bu deneyle evrenin nasıl oluştuğunu kanıtlamaya çalıştılar.

Hayal gücü, zihinde tasarlanan ve canlandırılan imgelerdir. Hayal gücünde sevdirmek, meraklandırma ve araştırmaya yönelik itici bir güç vardır. Hayal gücü, düşünmeyi ve düşüncenin ilgilendiği nesneleri kucaklar. Bu bakımdan hayal etmek, hem gözlemlerle hem de düşünceyle ilgilidir.

Hayal gücü; bir nesne, olay ya da durumu zihinde tasarlayabilme yetisidir. Bir şair, roman yazarı, ressam veya müzisyen; şeyleri hayaller hâlinde görerek kullandığı dile aktarabilir. Hayal gücü, insanı bunların da ötesine götürür (Görsel 1.2).

Görsel 1.2: Hayal gücü

ETKİNLİK

BULDUM BULDUM!

Süreç

- Öğrenciler; merak ve ihtiyaçla elde edilen, insanlık için önemli olan icat ve keşifleri araştırmaları konusunda yönlendirilir.
- Öğrencilerden edindikleri bilgileri sınıfta paylaşmaları istenir.

7. Yönerge

Öğretmen ön yargının bilgi üzerindeki etkisini örneklerle açıklar. Öğrencilerden kendilerinin ve toplumun okula dair ön yargılarının neler olduğunu anlatmasını ister.

1.7. ÖN YARGI VE BİLGİ İLİŞKİSİ

Bir cümle karşısında bu cümlemin doğru mu, yanlış mı olduğu anlamlı olarak sorulabiliyorsa bu cümle bir yargıdır. Yargı (hüküm), objeleri belli kategoriler içinde nitelendirme sürecidir. Yargı denen cümle, iki kelimedenden meydana gelir. Örneğin “İnsan akıllıdır.” cümlesi bir yargıdır. Burada “insan” özne, “akıllıdır” ise yüklemidir.

İnsan ve Bilgi

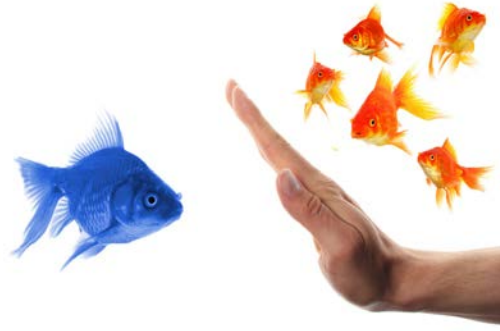
Bilgi Kuramı

Ön yargı (peşin hüküm) ise herhangi bir konuda yeterli ve gerekli bilgi sahibi olmadan yetersiz hatta hayalî kanıtlara dayanarak varılan yargıdır (Görsel 1.3). Ön yargı, farklı konularda insanın hayatını kolaylaştırıp algısını çabuklaştırabilir. Bu bakımdan ön yargı, hayat pratiği içerisinde özellikle alt kültür grupları için toplumsal rotayı belirlemede önemli rol oynar. Ön yargının üç belirgin özelliği vardır:

1. Ön yargı bir tutumdur.
2. Ön yargı genelde olumsuz yönlüdür.
3. Ön yargı gruplar veya bireyler arası bir olgudur.

Değişik birey ve grupların aynı konuda farklı ön yargılara sahip olması, ön yargının doğuştan değil toplum yapısından kaynaklanan bir olgu olduğunu gösterir. Eğitim ve öğretimin yönü ve yoğunluğu ayarlanarak ön yargılı tutum azaltılabilir veya artırılabilir. Böylece bireylerin genelgeçer ve doğru bilgiye ulaşması sağlanabilir.

Ön yargı, önceden yargıda bulunmak anlamına gelir ve ön yargılı insan, o yargıya ait nesnel gerçekler ortaya çıkmadan daha önce benimsenmiş inançlara sahiptir. Bu inançların kuvveti yeni algıları da önceden belirler.

Görsel 1.3: Ön yargı

ETKİNLİK

ALBERT EINSTEIN (ALBİRT AYNŞTAYN) DİYOR Kİ

Süreç

A. Einstein'ın "Ön yargıyı parçalamak atomu parçalamaktan daha zordur." sözü tahtaya yazılarak öğrencilerin dikkati çekilir.

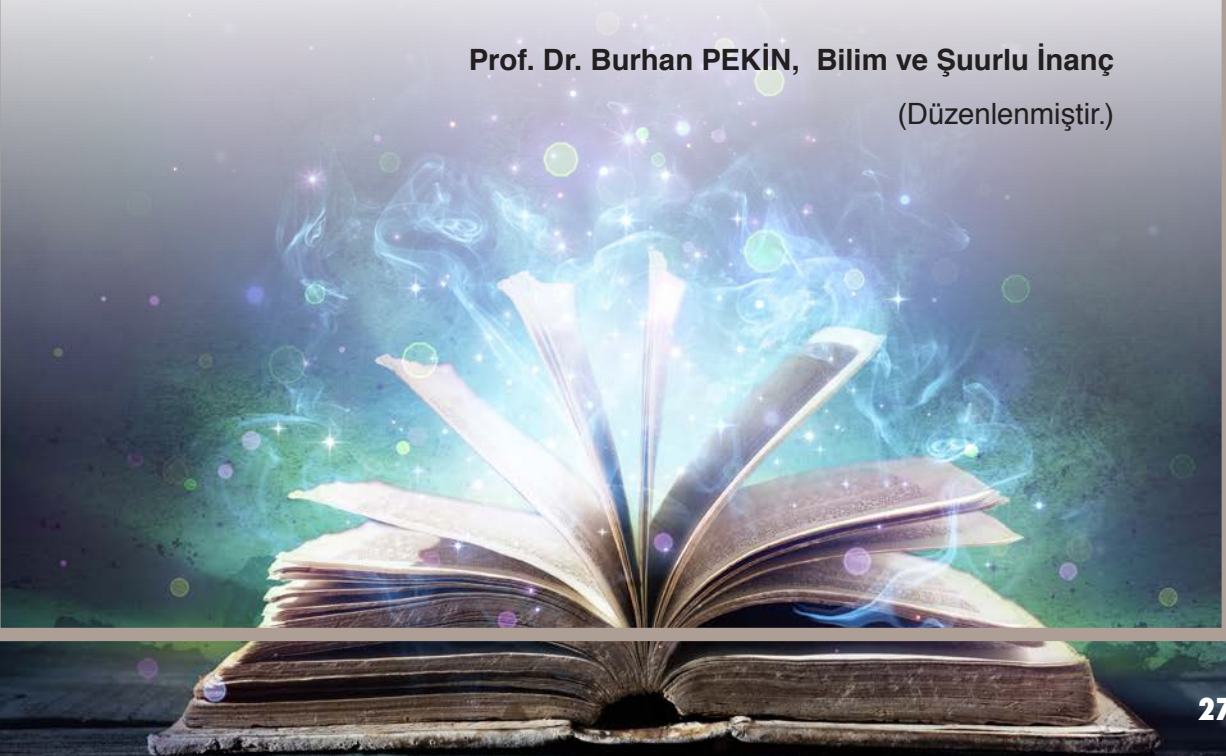
- Öğrencilerden A. Einstein'ın, bu sözüyle ne anlatmak istediği hakkındaki düşünceleri öğrenilir.
- Öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilerek sınıf, sorgulama topluluğuna dönüştürülür.
 1. Öğrendiğiniz bir bilgiyle ilgili, daha önceden ön yargılı olduğunuzu fark ettiğiniz oldu mu?
 2. Bu ön yargılarınızın nedenleri nelerdir?
 3. Ön yargılarınız bir bilgiyi edinirken, kullanırken ve aktarırken sizi nasıl etkiler?

BİLİM VE ŞUURLU İNANÇ

Aslında konular öylesine derin ve geniştir ki evrenin sırları ile ilgili olarak burada yer verebileceğim ya da veremeyeceğim pek çok konunun saatlerce hatta günlerce tartışılarak irdelenmesi gerekir. İşte konuları böylesine inceleyince “evrensel” bilgilerimizin ne kadar sınırlı olduğunu, bu sınırların ancak bilimsel yaklaşım ile yavaş yavaş genişletilebileceğini anlarız. Ünlü bir bilginin dediği gibi “Bizler, bugünün inanılmaz bilim ve teknoloji aşamasında bile evren (kozmos) bilincini oluşturan bilgi okyanusuna ancak ayak uçlarımızı sokarak parmaklarımızı ıslatabilmiş durumdayız.”

Dakikada üç buluş yapılan, üçüncü ve dördüncü kuşak aşamasına gelinmiş bulunan atom ve bilgisayar çağında bile bu okyanusa ne zaman dalabileceğimizi hatta dalıp dalamayacağımızı bile henüz kestiremiyoruz. Şunu hemen belirteyim ki evrendeki ve doğadaki olayların “niçin”ini henüz tam olarak çözememekle beraber “nasıl” olduğunu 20-30 yıl öncesine oranla çok daha iyi anlayabiliyor ve “evrensel yüce bir gücü” çok daha iyi değerlendirebiliyoruz. İşte bu değerlendirme, dileyeni kendiliğinden kolayca “şuurlu inanca” vardırabilecektir. Kendiliğinden diyorum çünkü zorlama ile şuurlu inanç yerleştirilemez. Her dileyen “neden-sonuç” (illiyet) ilkesini de göz önüne alarak kendi mantık, akıl ve vicdan süzgecinden geçirmeli ve inanç doğrultusunda kendi kendine özgürce karar vermelidir. Bilim ve inançta asla zorlama olmaz. Zorlama ters tepkilere neden olur.

Prof. Dr. Burhan PEKİN, Bilim ve Şuurlu İnanç
(Düzenlenmiştir.)

2. ÜNİTE

BİLGİNİN DEĞERİ, KAYNAĞI VE DOĞRULUĞU

KONULAR

- 2.1. BİLGİNİN İMKÂNI
- 2.2. BİLGİ EDİNME YOLLARI
- 2.3. BİLGİ ELDE ETMEDE DUYUM VE DENEY
- 2.4. BİLGİ ELDE ETMEDE AKIL
- 2.5. BİLGİ ELDE ETMEDE SEZGİ
- 2.6. DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTLERİ

TEMEL KAVRAMLAR

Apaçıklık, Dogmatizm, Kritisizm, Septisizm, Tutarlılık, Tümel uzlaşım, Uygunluk, Yarar

BİLGİNİN DEĞERİ, KAYNAĞI VE DOĞRULUĞU

1. Yönerge

Öğretmen, aşağıdaki soruları öğrencilere yöneltir ve öğrencilerin sorular üzerinde düşünmesini sağlar.

Üniteye Hazırlık

1. Size göre herkes için geçerli doğru bilgi var mıdır? Açıklayınız.
2. Doğru bilgi nasıl elde edilir?
3. Bir bilginin doğru olup olmadığı nasıl anlaşılır?
4. Bilgi elde edilirken nelerden yararlanılır?

Üniteye Giriş

Bireyler, hızla gelişip değişen dünyaya ayak uydurabilmek için sürekli olarak bilgi edinmek durumundadır. Toplumsal bir varlık olan insan, diğer insanlarla etkileşim hâlindeyken pek çok bilgi ile karşılaşır. Bilgi edinme süreci; “Bilginin kaynağı nedir?”, “Doğru bilgi nedir?” ve “Doğru bilginin ölçütleri nelerdir?” gibi soruları da beraberinde getirir.

“Deney”, “akıl”, “sezgi” ve “hem deney hem akıl” bilginin temel kaynakları arasında gösterilir. Bu kaynaklardan hangisinin, insanı doğru bilgiye ulaştırabileceği meselesi ise felsefenin tartışma konuları arasında yer alır.

Bu üniteye öncelikle dogmatizm, septsizizm ve kriticizm gibi akımlar üzerinden bilginin imkânına ilişkin görüşler anlatılmıştır. Bilgi edinme yolları ve doğru bilginin kaynakları açıklanarak bilgi edinme sürecinde duyum ve deneyin etkisinden söz edilmiştir. Duyu, duyum ve algı kavramlarına yer verilmiştir. Empirizm (deneycilik), rasyonalizm (akılcılık) ve entüsyonizm (sezgicilik) akımları anlatıldıktan sonra doğru bilgi ve ölçütleri hakkındaki bilgilerle ünite sonlandırılmıştır.

Komisyon

2. Yönerge

Öğretmen, kavram ve terimleri tahtaya yazarak bu kavram ve terimlerle ilgili açıklamalar yapar (Şekil 2.1).

Kavram ve Terimler

Apaçıklık: Bir şeyin hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın aydınlık bir biçimde görünmesi, bilinçte yaşanan ve kesinliğe varıran dolaysız kavranılmışlık.

Dogmatizm: Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan felsefi anlayış.

Kritisizm: Doğru bilginin kaynağının akıl ve deney olduğunu savunan görüş.

Septisizm: Şüpheyi ilke yapıp her değer, anlatım, öğreti ve inançtan şüphe duyan ve gerçekliğin özünü bilmenin mümkün olmadığını ileri süren felsefi anlayış.

Tutarlılık: Bir konu hakkında ileri sürülen düşünce ve önermelerin birbiriyle çelişmemesi durumudur.

Tümel uzlaşım: Önerme üzerinde çoğunluğun ortak bir yargıya varması, mutabakat sağlama.

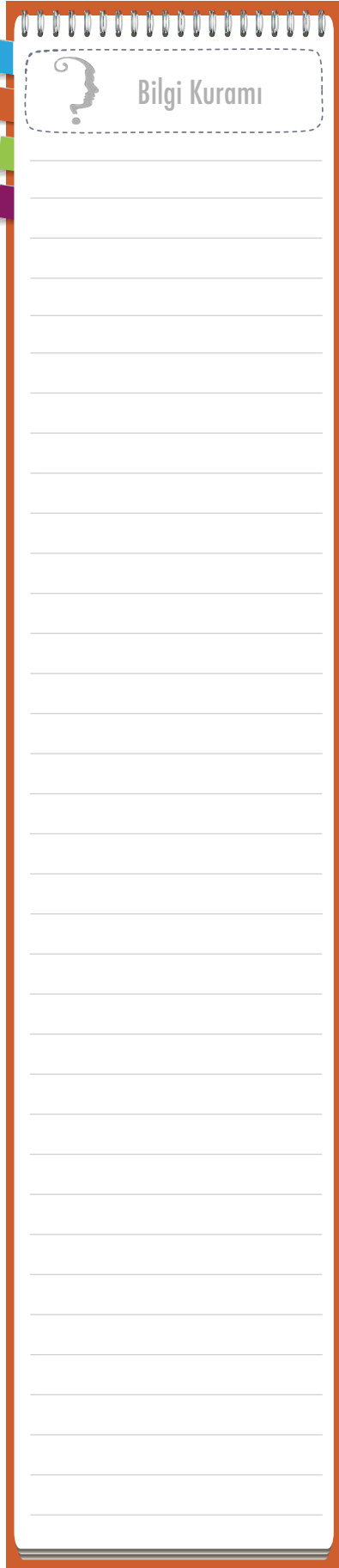
Uygunluk: Bir yargı veya önermenin gerçeklikle uyuşması veya ifade edilen bilginin gerçekliğe denk gelmesi durumu.

Yarar: Bir şeyin, bir işte kullanıldığında verdiği iyi sonuç.

Şekil 2.1: Temel kavramlar

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

3. Yönerge

Öğretmen, dogmatizm ve septisizmle ilgili öğrencilere bilgi verir. Aşağıdaki tabloyu tahtaya çizerek açıklamalarına tablo üzerinden devam eder. Konu sonunda verilen etkinliği sınıfta uygular.

2.1. BİLGİNİN İMKÂNI

2.1.1. Dogmatizm

“Doğru bilgi mümkün müdür?”, bilgi kuramının ilk sorusudur (Şekil 2.2). Felsefe tarihinde bu soruya olumlu cevap verenler, genel olarak dogmatik filozoflardır. Bilginin mümkün olmadığını ileri süren filozoflara da şüpheciler (septikler) denir.

DOĞRU BİLGİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Septisizm
(Doğru bilgi
mümkün değildir.)

Dogmatizm
(Doğru bilgi
mümkündür.)

Şekil 2.2: Doğru bilgi mümkün müdür?

Dogmatizm, şüpheciliğin karşıtı olup varlığın kendisi ve ilk nedenlerinin nesnel bilgisine ulaşılabilirliğini ileri sürer. Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan dogmatik anlayış içinde farklı görüşler vardır. Örneğin rasyonalizme göre bilginin kaynağı akıl iken empirizme göre deneydir. Kritisizm ise hem akıl hem de deneyi bilginin kaynağı olarak görür. Hepsi doğru bilginin mümkün olduğunu kabul eder.

2.1.2. Septisizm

Septisizm (şüphecilik), doğru bilginin mümkün olmadığını savunur. Bu anlayışa göre duyular eksik, yanıltıcı ve değişken bilgiler verir; akıl da bütün gerçekleri kavrayamaz. Gündelik deneyler duyuların sık sık yanıldığını gösterir.

Septisizm, MÖ 5. yüzyılda Antik Yunan’da sofistler ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bir sofist olan Protagoras’ın (Protagoras) da söylediği gibi “İnsan her şeyin ölçüsüdür.” ve ne kadar insan varsa o kadar da doğru vardır. Sofist Gorgias’a (Corciyas) göre ise “Hiçbir şey yoktur, olsaydı da bilenemezdi, bilinseydi de başkalarına aktarılamazdı.”

Antik Yunan'da "septik" denen filozoflar aşırı şüpheci olarak nitelendirilir. Pyrrhon (Piron), Arkesilaos (Arkesilaus), Karneades (Karniyades) ve Sextus Empiricus (Sektus Empirikus) septik filozoflardandır. Bu filozoflar "Herhangi bir şeyin doğru bilgisini elde etmek mümkün değildir." ilkesinden yola çıkarak hiçbir şey hakkında herhangi bir yargıda bulunmamak gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Gazali ve Rene Descartes (Röne Dekart) gibi şüpheyi bir araç ve yöntem olarak kullanan filozoflar da vardır. Her iki filozof da doğru ve kesin bilgiyi aramış; her türlü bilgiden şüphe ederek apaçık, kesin ve doğru bilgiye ulaşmaya çalışmıştır.

2.1.3. Kritisizm

Kritisizme (eleştiricilik) göre bilginin kaynağı akıl ve deneydir. Eleştirici ve uzlaşmacı bir tavır sergileyen kritisizm, bilgi için hem deney hem de aklın gerekli olduğunu ileri sürer (Şekil 2.3). Kritisizmin kurucusu Immanuel Kant'tır (Immanuel Kant). Kant, rasyonalizm ve empirizmin sentezini yapmaya çalışmış ve bilginin deney ile başladığını ileri sürmüştür. Ona göre insan aklı duyular tarafından harekete geçirilir. Böylece akıl, bilginin ham maddesini oluşturan duyular yoluyla bilgi elde etmeye başlar.

Deney + Akıl = BİLGİ

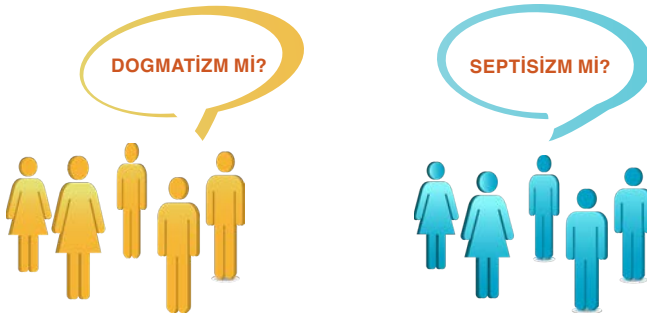
Şekil 2.3: Kant'a göre bilginin oluşumu

ETKİNLİK

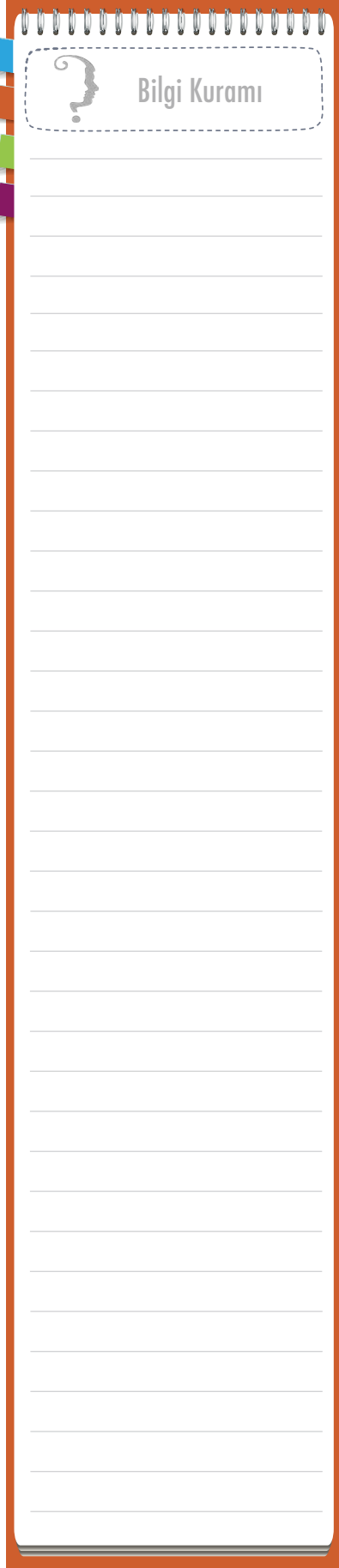
MÜNAZARA ETKİNLİĞİ

Süreç

Doğru bilginin imkânına ilişkin olarak dogmatizm ve septsizizm konularını tartışmak üzere sınıfta münazara ortamı hazırlanır.

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

4. Yönerge

Öğretmen; bilgi kaynaklarından deney, akıl, hem deney hem akıl ve sezgi hakkında öğrencilere bilgi ve örnekler verir.

2.2. BİLGİ EDİNME YOLLARI

2.2.1. Bilgi Kaynağı Olarak Deney

Empirizm (deneycilik), her türlü bilginin deneyim yoluyla elde edildiğini savunur. Empirizme göre bilgiye duyu, gözlem veya deney kaynaklık eder. Empirizm, 16. yüzyıldan itibaren deneysel bilim anlayışının gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Francis Bacon (Frensis Beykın), Thomas Hobbes (Tomıs Hobs), John Locke (Con Lok), George Berkeley (Corç Börkley) ve David Hume (Devid Hüyum) gibi düşünürler tarafından savunulmuştur. Bu anlayışa göre tüm bilgiler deneyime ve duyu algısına dayanır.

Empirizm, akılcılık ve doğuştancılığa karşıt bir görüştür. Bir kuram olarak bilginin kaynağının deney olduğunu ileri sürer. Yöntem olarak deney, deneysel araştırma, deney yoluyla veri toplayıp değerlendirme ve tümevarıma dayanır. Bilim ise olgular arasındaki bağlantıları inceleyerek gözleme dayanan verilerle tahminlerde bulunur.

Empirizme göre insan zihni doğuştan boş bir levha gibidir. Bu boş levha öncelikle izlenimlerle dolar. İzlenimler birtakım tasarımların ortaya çıkmasına neden olur. Bu tasarımların çeşitli şekillerde birleştirilip işlenmesiyle de karmaşık düşünceler ortaya çıkar. Dolayısıyla zihinde daha önce duyularla elde edilmemiş hiçbir şey yoktur, yalnızca insanın kendi izlenimleri ve duyu verileri bulunur.

Var olanlara ilişkin bilgi, “a priori” (deneyden gelmeyen) olamaz. Bilgi doğuştan getirilemez. İde ve kavramların kaynağı da deneydir. Bir kavramın geçerli olabilmesi için deneysel kökeninin bilinmesi gerekir. Empirizme göre kavramların anlamları ancak deneyden elde edilen verilerle açıklanabilir.

2.2.2. Bilgi Kaynağı Olarak Akıl

Bu anlayış, bilginin temel kaynağının akıl yürütme ve düşünce olduğunu ileri sürer. Bu görüşü savunan filozoflara göre bilgi; genel-geçer, değişmez, her yerde ve her durumda aynı olmalıdır. Duyu ve deneyimler zamana ve duruma göre değişebilir. Ayrıca her insanın duyu ve deneyimleri kendine özgüdür. Bu nedenle duyu ve deneyimler doğru bilginin kaynağı olarak kabul edilemez. Doğrunun ve gerçeğin tek kaynağı akıldır.

Akılcı görüşün başlıca temsilcileri Platon, İbni Sina, Descartes, Baruch Spinoza (Baruk Sipinoza), Gottfried Leibniz (Gatfirid Laypniz) ve Hegel’dir. Bu filozoflara göre deney ve duyusal verilerin, akklı harekete geçiren bir etkisi yoktur.

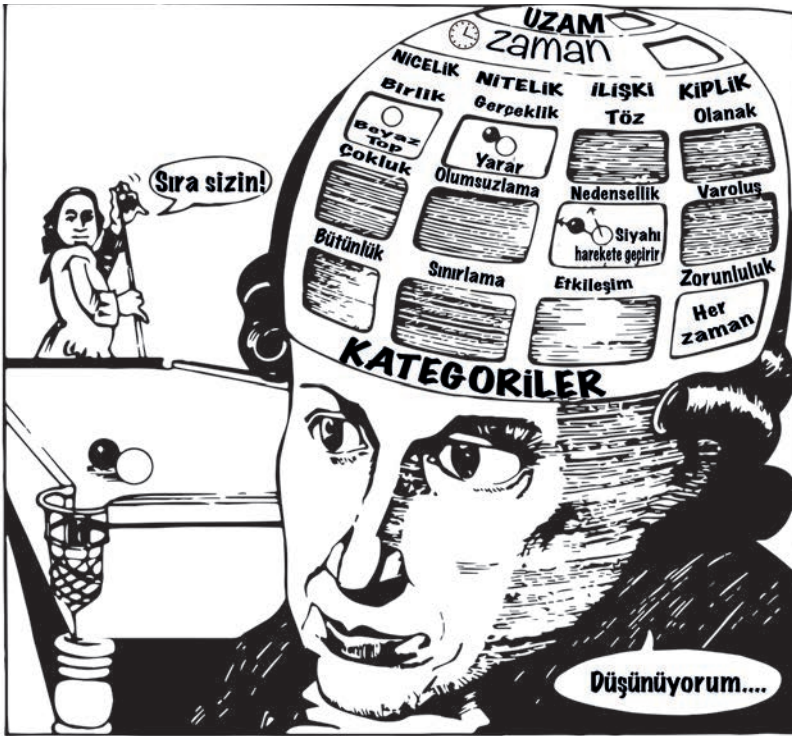
2.2.3. Bilgi Kaynakları Olarak Hem Deney Hem Akıl

Kritisizm, Immanuel Kant tarafından geliştirilmiştir. Bu anlayış, bilginin elde edilmesinde duyu, algı, akıl ve akıl yürütmeye eşit derecede önem verir. Kant, bilginin deney ile başladığını ileri sürmüştür. Ona göre insan akli nesnelerden etkilenen duyular tarafından harekete geçirilir. Böylece akıl, bilginin ham maddesini oluşturan duyular yoluyla bilgi elde etmeye başlar.

Kant'a göre iki tür yargı vardır: "A posteriori" (deneyden gelen), nesneler hakkında duyular yoluyla deneye dayanılarak verilen yargıdır. A priori ise deneyle elde edilemeyen yargıdır. A priori bilgiler, zorunlu ve tümel geçerliği olan bilgilerdir. Örneğin "Bir üçgenin iç açılarının toplamı iki dik açıya eşittir." yargısı deney veya duyumdan yararlanılmadan oluşturulmuştur. Bu yargıya Öklit'in geometrik ispatından yararlanılarak ulaşılmıştır.

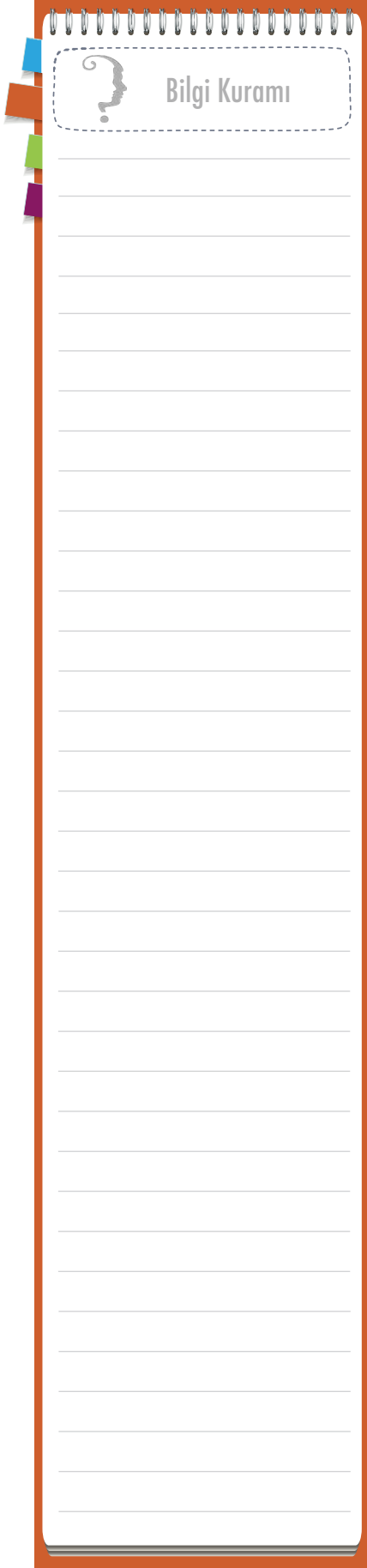
Kant'ın görüşleri, a priori bilgiler konusunda rasyonalistler ile bilginin temelinde deney olduğu konusunda da empiristler ile uyumaktadır. Ancak ona göre rasyonalistler deneyi, deneyciler ise insan zihninin deneye yaptığı katkıyı göz ardı etmişlerdir.

Ona göre insan aklının, a priori temel kavramları (kategorileri) vardır. Dış dünyadan alınacak deney malzemesi ve akıl tarafından sağlanan bu kavramlar olmadan bilgi elde edilemez (Görsel 2.1). Duyusuz kavramlar boş, kavramsız duyular kördür.

Görsel 2.1: Kant'ın kategoriler şeması

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

2.2.4. Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi

Sezgiciler, bilgi kaynağı olarak duyulara ve akla önem vermezler. Duyular ve akıl doğru bilgiyi elde etmede yetersiz ve yanıltıcıdır. Sezgiciler kesin ve doğru bilginin var olduğunu ileri sürerler. Onlara göre doğru bilginin kaynağı, akıl ve deneyden daha üstün olan sezgidir. Sezgiciler insan aklının sınırlı olduğunu düşünür. Çünkü insan akli, zaman ve mekân içinde deneye dayanarak bilgi elde eder. Böyle bir kaynak, gerçeğin bilgisini veremez. Gerçeğin bilgisi ancak sezgiyle mümkündür. Bu anlayışa göre sezgi, insanı doğrudan ve araçsız bir kavrayışla doğru bilgiye ulaştırır. Antik Yunan felsefesinde Plotinos (Plotinos), İslam dünyasında Gazali ve diğer mutasavvıflar, Batı felsefesinde ise Henri Bergson (Henri Bergson) sezgiciliğin temsilcileri arasında yer alır.

5. Yönerge

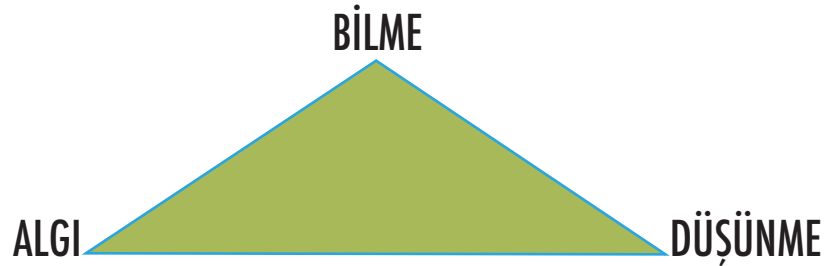
Öğretmen; duyu, duyum ve algının önemini açıklayıp bunlarla ilgili örnekler verir. Öğrencilerden de konuyla ilgili örnekler vermelerini ister. Konu sonunda verilen etkinliği sınıfta uygular.

2.3. BİLGİ ELDE ETMEDE DUYUM VE DENEY

2.3.1. Duyu, Duyum ve Algı

İnsan günlük yaşamda pek çok uyarıcı ile karşılaşır. Uyarıcı, fiziksel çevrede duyu organını harekete geçiren herhangi bir nesne, enerji ya da enerji değişmesidir. Uyarıcılar insana duyu organları yoluyla ulaşır. Duyu, duyu organları yoluyla fiziksel çevreden edinilen izlenimdir. Duyu organları yoluyla alınan uyarıcılar duyuma neden olur. Duyum, iç ve dış uyarıcılara karşı gösterilen duyarlılıktır. Duyum, dış uyarıcılarla oluşabileceği gibi iç uyarıcılardan da kaynaklanabilir. Algı ise yaşantı sırasında edinilen duyusal bilginin, beyin tarafından örgütlenip yorumlanmasıdır. Algı; kişinin, çevresine ilişkin dolaysız yaşantısıdır ve duyumların anlamlandırılması olarak da tanımlanır.

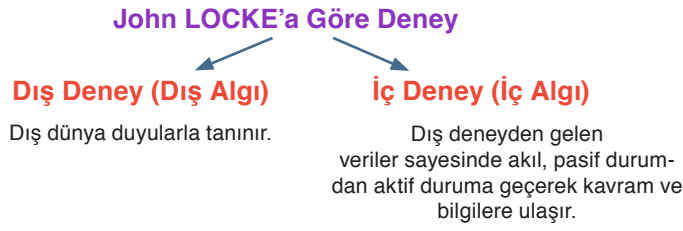
Algı insanın bilgi kaynaklarından biridir. İnsan akli, algılar yoluyla dış dünyayı tanır ve anlamlandırır. Bu anlamlandırma çabası, düşünme ve bilmeyi ortaya çıkarır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Bilme süreci

2.3.2. Empirizm

Empirizm, bilgi edinme sürecinde doğru bilginin kaynağı olarak deneyi savunur. John Locke'a göre aklın, üzerinde çalışacağı tüm malzeme deneyden gelir. Aklın doğuştan getirdiği hiçbir ilke yoktur. İnsan aklı boş bir levha gibidir. Bu boş levha ancak deneyimler ile dolabilir ve her şey ancak deneyimler yoluyla bilinebilir. J. Locke'a göre dış dünyadaki fiziki varlıkların deneyimlenmesi ve duyu organlarının etkisiyle zihnin çalışması, bilginin malzemesini oluşturan ideleri ortaya çıkarır. J. Locke, deneyi dış deney ve iç deney olmak üzere ikiye ayırır (Şekil 2.5).

Şekil 2.5: John Locke'a göre deney

“Dış deney”, beş duyudan biri veya daha fazlasının kullanılmasıyla gerçekleşen algıdır. J. Locke'a göre zihinde daha önce duyulardan gelmemiş olan hiçbir şey yoktur.

Fiziki varlıklarla karşılaşan duyu organları, aldığı etkileri zihne aktarır. Böylelikle zihin, fiziksel varlıkların duysal niteliklerinin idelerine sahip olur. Zihin bu ideler üzerinde çalışmaya başlar. J. Locke zihnin bu etkinliğine “iç deney” adını verir. Fiziki nesneler, dış deney idelerine neden olur. Dış deney ideleri de iç deney idelerine neden olur. Dış deney gerçekleşmeden iç deney ortaya çıkamaz. İç deney ideleri de zihne dış deney yoluyla elde edilemeyecek yeni bir ide türü sağlar. Dolayısıyla J. Locke'a göre her türlü bilginin kaynağı ve aracı deneydir. Bilginin bütün kaynağını deney, gözlem ve duyuların kullanımı sonucu zihne gelen verilerde bulur.

David Hume'a göre insan zihni bütün malzemesini algılardan (izlenim) elde eder. Algılar, duyum ve duyguları kapsar. Hume iki tür algıdan söz etmiştir. Bir nesneyi duyumlamak ya da üşümek bir algıdır. Hume, bu türden canlı ve güçlü algılara “izlenim” demiştir. Üşümeyle ilgili düşünceler oluşturulabilir, soğuk bir yerde nasıl yaşanabileceği üzerine planlar yapılabilir. Bu türden algılara da “ideler” adını verir. Ona göre insan zihninin bütün algıları, izlenim ve idelerden oluşur. İzlenimi olmayan ide yoktur. İdeler, düşüncelerdir. İzlenimler ise algı içerikleridir. İnsanın düşünme, hayal etme ve hatırlama gibi zihinsel faaliyetleri ide; görmek ve işitmek gibi algısal faaliyetleri ise izlenimdir. İkisi arasında güç ve canlılık farkı vardır. İdeler soluk, daha az canlı ve daha az güçlü izlenimlerdir. İdeler, izlenimlerle sınırlanmıştır ve onlara bağlıdır.

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

Bilgi Kuramı

ETKİNLİK

Süreç

- Aşağıdaki metin okunur.
- Öğrencilerden bu metni yorumlamaları istenir.

FİKİRLERİN KAYNAĞI ÜZERİNE

Herkes kolayca kabul edecektir ki bir kimse, aşırı sıcaktan acı duyduğunda veya ılımlı bir sıcaktan hoşlandığında ve bu duyumları daha sonradan hafızasına geri çağırdığında ya da hayal gücüyle yeniden canlandırmaya çalıştığında zihninin algıları arasında önemli bir fark vardır. Bu yetenekler duyuların algılarını taklit veya kopya edebilir fakat hiçbir zaman özgün duygunun gücüne ve canlılığına tamamiyle erişemez. Muazzam bir çaba sarf ettiklerinde bile onlar üzerine söyleyebileceğimiz son şey şu olacaktır: Objelerini öyle canlı bir biçimde temsil ediyorlardı ki “neredeyse” onları hissettiğimizi veya gördüğümüzü söyleyecektik. Fakat hastalık veya delilik yüzünden düzeni bozulmuş bir zihnin dışında, hiçbir zaman canlılık ve algıların hepsini birden ayırt edilemez bir duruma sokan bir aşamasına ulaşamaz. Şiirin tüm renkleri, ne kadar görkemli olursa olsun, sanatçı yaptığı betimlemelerde doğal nesneleri hiçbir zaman gerçek bir manzara sanılacak kadar renklendiremez. En canlı düşünce yine de en sönük duyumdan daha aşağıdadır.

Zihnin tüm diğer algılarını gözden geçirmek için benzer bir ayrımı gözlemleyebiliriz. Öfke nöbetine tutulan biri, bu duyguyu salt düşünen birinden çok farklı bir biçimde harekete geçirir. Eğer bana herhangi bir kimsenin âşık olduğunu söylerseniz ne demek istediğinizi, o kişinin durumunu sağlam bir şekilde kavrayarak kolayca anlarım fakat bu kavramı hiçbir zaman tutkunun gerçek düzensizlik ve endişeleriyle karıştıramam. Geçmişteki duygu ve etkilenmelerimiz üzerinde iyice düşünmeye başladığımızda düşüncemiz sadık bir ayna gibi

çalışır ve onun nesnelerini doğru olarak kopya eder fakat kullanılan renkler özgün algının bürünmüş olduğu renklerle karşılaştırıldığında daha soluk ve sönüktür. Onlar arasındaki sınırı işaretlemek için hiçbir hassas ayrıma veya metafiziksel başlığa gerek yoktur.

Bu nedenle işte bu noktada zihnin tüm algılarını, güçlerini ve canlılıklarının farklı dereceleri sayesinde ayırt edilmiş olan iki sınıf veya türe ayırabiliriz. Daha az canlı ve kuvvetli olanları genellikle “düşünceler” veya “fikirler” olarak adlandırılır. Diğer türden algılar dilimizde ve diğer dillerin çoğunda bir isme ihtiyaç duyar. Sanıyorum bunun nedeni, onları genel bir terim veya isim altında toplamak için felsefi amaçlar dışında bir zorunluluk duyulmamış olmasıdır. Bu nedenle gelin biraz özgürlüğümüzü kullanalım ve onları izlenimler olarak adlandıralım, bu kelimeyi alışılmış anlamından biraz farklı bir anlamda kullanarak. İzlenim terimiyle duyduğumuz, gördüğümüz, hissettiğimiz, sevdiğimiz, nefret ettiğimiz, arzuladığımız veya istediğimiz zamanlardaki en canlı algılarımızın tümünü kastediyorum. Ve izlenimler, yukarıda bahsedilen duyular veya hareketler üzerinde iyice düşündüğümüzde bilinçli olduğumuz anlardaki nispeten daha az canlı algılar olan fikirlerden ayrılır.

İlk bakışta hiçbir şey, sadece tüm insan gücü ve otoritesinden bağımsız olmakla kalmayıp doğanın ve gerçekliğin sınırları içinde bile tutulamayan insan düşüncesi kadar sınırsız görünmeyebilir. Anormal yaratıklar biçimlendirmek, aykırı biçim ve görünüşleri bir araya getirmek, en doğal ve tanıdık nesneler tasarlamaktan daha zahmetli olmayan bir hayal gücünün ürünüdür. Beden, içerisinde acı ve zorluk içinde sürüldüğü bir gezegene hapsedilirken düşünce bizi bir anda evrenin en uzak köşelerine veya evrenin de ötesinde doğanın bütün karışıklığıyla yalan söylediği sınırsız bir kaosa bile taşıyabilir. Hiç kimsenin asla görüp işitmediği bir şey bile tasarlanabilir, mutlak bir çelişki içerenlerinin dışında hiçbir şey düşünce gücünün ötesine geçemez. Fakat düşüncelerimiz bu sınırsız özgürlüğe sahip görünseler bile daha sıkı bir incelemeyle onun gerçekten çok dar sınırlar içine hapsedildiğini ve zihnin tüm bu yaratıcı gücünün, duyular ve deneyimler tarafından bize sağlanan malzemelerin terkiplenmesi, yerlerinin ya da sıralarının değiştirilmesi, artırılması veya azaltılması gibi yeteneklerimizden daha fazlasına ulaşamadığını görürüz. Altın bir dağı düşündüğümüzde daha önceden bildiğimiz iki tutarlı fikri birleştiririz: altın ve dağ fikirleri. Erdemli bir atı tasarlayabiliriz ve bunu bize yabancı olmayan bir hayvanın, atın şekli ve hayaliyle birleştirebiliriz. Kısaca düşünmenin tüm malzemesi ya dış ya da iç duyumlardan türetilir. Zihin ve iradeye ait olan yalnız ve ancak bu malzemeyi karıştırıp düzenlemektir. Ya da kendimi felsefi bir dille ifade etmem gerekirse tüm fikirlerimiz yani nispeten daha zayıf olan algılarımız, izlenimlerimizin yani nispeten daha canlı olan algılarımızın kopyasıdır.

David HUME, İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma
(Düzenlenmiştir.)

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

2.4. BİLGİ ELDE ETMEDE AKIL

2.4.1. Rasyonalizm (Akılcılık)

Rasyonalizme göre kavram ve ilkeler akılda doğuştan bulunur. Doğru bilgiye ancak akıl ile ulaşılabilir. Rasyonalizm empirizmin karşıtıdır. Empirist felsefe sadece deneye, rasyonalist felsefe ise sadece akla dayanır. Rasyonalizm, ilk ve temel bilgi kaynağı olarak akli ön plana çıkarır.

Bir kuram olarak rasyonalizm, insanın soyut bir biçimde akıl yürüterek ya da düşünerek var olanı ve var olanın yapısını bilebileceğini savunur. Bu anlayışa göre insan akli evren hakkında kesin cevaplara ulaşabilir.

Rasyonalizme göre gerçeklikle ilgili olan bazı doğrular, gözlem ve deneyimden bağımsız olarak deneysel yöntemler kullanılmadan bilinebilir. İnsan akli, gerçek varlık hakkındaki doğru bilgilere deneye dayanmadan ulaşabilir. Rasyonalizme göre doğru bilginin tek kaynağı akıldır. Bilim ise akıl yoluyla oluşturulmuştur ve tımdengelimine dayanır. Doğruluğun tek ve temel ölçütü mantıksal tutarlılıktır.

Rasyonalizm, akla dayalı bir yöntem ile her konuda uygun ve doğru açıklamalar elde edilebileceğini savunur. Bilgi, kesinliğe ulaşmaya çalışmalıdır. Yalnızca akıldan türetilmiş olan zorunlu ve apaçık doğrular; doğru, gerçek ve kesindir. Diğer her şey, yanlışlanabilir ve kesinlikten yoksundur. Mantığa tam olarak hâkim olduğunda evrendeki her şey mantık ilkelerinden çıkarılabilir.

Sokrates (Görsel 2.2), doğru bilginin mümkün olduğunu ve elde edilebileceğini savunur. Değer ve ölçütlerin sorgulanması ve bunların akılla temellendirilmesi gerektiğini ileri sürer. Sokrates, tartışmalarında “Bildiğim tek bir şey var, o da hiçbir şey bilmediğimdir.” demiştir. Onun “Sokratik Yöntem”i ironi ve maiotik aşamalarından meydana gelir. Sokrates, ironide, çok şey bildiğini iddia eden bir kişiye çeşitli sorular sorarak kişinin aslında o konuda hiçbir şey bilmediğini kanıtlar. Maiotikte ise hiçbir şey bilmediğini zanneden birine ustaca sorular sorarak onun aslında o konuda çok şey bildiğini ortaya koyar.

Görsel 2.2: Sokrates ve Platon

Bir diğer rasyonalist filozof olan Platon (Görsel 2.2), bilgi ile ilgili görüşlerini iki evren anlayışına dayandırmıştır. Bunlar, idealar ve duyular dünyasıdır. İdealar; maddi olmayan, ezeli ve ebedi özlerdir. “İdealar dünyası”, duyularla elde edilemez ancak akıl yoluyla bilinebilir. Tüm varlıkların gerçekleri oradadır. Doğru bilgi ideaların bilgisidir. “Duyular dünyası” ise duyularla algılanabilir. Duyularla elde edilen bu bilgilere doxa [doksa (sanı)] denir. Bu nedenle sadece ideaların bilgisi gerçek bilgidir.

ETKİNLİK

AKIL MI, DENEY Mİ?

Süreç

- Öğrencilerden konuyla ilgili ön bilgi edinmeleri için rasyonalizm ve empirizm akımları hakkında araştırma yapmaları istenir.
- Öğrencilere aşağıdaki soru yöneltilerek rasyonalizm ve empirizm akımları arasındaki farklar buldurulur.
Bütün bilgilerimiz doğuştan mı gelir, yoksa sonradan mı elde edilir?
- Cevaplarının “evet” ya da “hayır” olması durumuna göre öğrencilerden uygun örnekler vermeleri istenir. Aşağıdaki soru öğrencilere yöneltilerek derse devam edilir.
Akıl ve deney, evrendeki tüm gerçeklikleri kavramada yeterli midir?
- Bu fikirlerden hareketle empirizm ve rasyonalizm akımlarının farklı yönleri tahtaya sıralanır.
- Bunun bir münazara konusu olabileceği vurgulanarak “Bilgi edinme sürecinde akıl mı yoksa deney mi daha etkilidir?” sorusu üzerinden bir münazara düzenlenir.
- Öğrencilere hangi akımı destekledikleri sorulur. Gönüllü öğrencilerden dörder kişilik iki grup oluşturulur. Münazaranın nasıl yapılacağı öğrencilere anlatılır. Bir sonraki ders için münazaranın planlaması yapılır.
- Münazara yapıldıktan sonra rasyonalizm ve empirizm akımlarının güçlü ve zayıf yönleri vurgulanır.

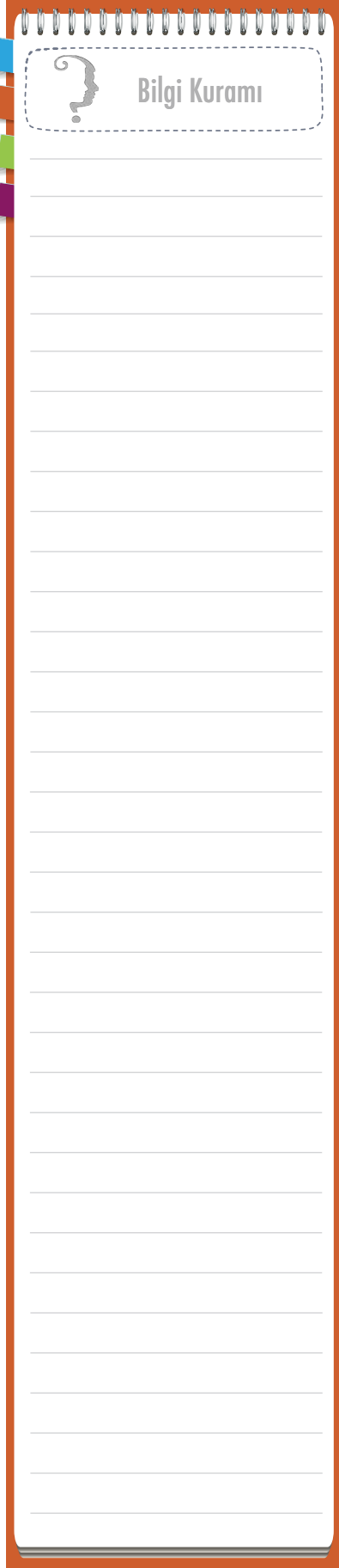
2.5. BİLGİ ELDE ETMEDE SEZGİ

2.5.1. Entüisyonizm (Sezgicilik)

Entüisyonizm bilginin temeline sezgiyi alır. Doğru bilgi, doğrudan ve araçsız kavrayışla elde edilir. Doğru bilginin, zihinsel süreç ve aklın süzgecinden geçmiş yargılara dayandığını savunan anlayışa karşı çıkar. İnsan eğer sezgiyi uygun bir biçimde kullanırsa bilgi edinmek için doğal bir yeteneğe sahip olur.

İnsanın, doğrudan bir sezgi ve aracısız bir kavrayışla bilgiyi elde edebileceği ileri sürülür. Sezgiciliğe göre sezgisel bilgi, kesinliğinden dolayı diğer bütün bilgilerin temelidir.

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

Gazali; tasavvufi görüş ve hayat tarzını benimsemiş, uzun yıllar kuşku içinde yaşadıkdan sonra Allah'ın, kendisini kuşkudan kurtardığını ileri sürmüştür. Ona göre ruh, bedene hem aşkın ve hem de içkindir. İlahi kıvılcımla aydınlanmış olan ruh görünmez ve bölünmezdir. Zaman ve mekânla da sınırlanamayan bir özelliğe sahiptir.

Gazali'ye göre beden bir araçtır. Ruhun en temel ögesi iradedir. İnsan, iradesi ve kendini Allah'a yaklaştıracak erdemli eylemleriyle gerçek bilgi kaynağına yönelebilir. Gazali'ye göre bunu başarabilen insan, kalp gözünün açılmasıyla varlığın hakikatini açık seçik olarak kavrayabilir. Bu bilgi, kişinin kendi iç tecrübesiyle ulaştığı, duyuların ve aklın ötesine geçebilen bir bilgidir.

Henri Bergson bilgi konusunda rasyonel düşünceye güvenmemiştir. Ona göre bir şeyi bilmenin iki yolu vardır:

1. İnsan, nesneyi dışarıdan ve durağan olarak bilmeye çalışır. Bu yolla elde edilen bilgi görelidir. Gözlem yoluyla elde edilen bu bilgide bütün nesneler sembollerle ifade edilir. Böyle bir bilgi katılaşmış, oluş ve yaratma ile olan bağları kopartılmış bir bilgidir. Zekâ, madde ve nesne alanını geometrik esaslara dayalı olarak gözlem yoluyla bilir.
2. Diğer yolda ise insan, nesne hareket hâlindeyken ona içeriden nüfuz eder. Bu şekilde elde edilen bilgi mutlakdır çünkü burada, bilen özne nesneyi gerçekte olduğu gibi kavrar. Böyle bir bilgi; hayat, oluş ve yaratmayı bilmeye yönelen sezgi ile elde edilen bilgidir.

6. Yönerge

Aşağıdaki etkinlik öğretmen tarafından sınıfta uygulanır. Öğretmen doğru bilginin ölçütleri ile ilgili açıklamalar yapar.

ETKİNLİK

DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTLERİ

Süreç

- Öğrencilere "Doğru bilgi nedir?" sorusu yöneltilir. Öğrenciler soruyu cevapladıktan sonra "Bu bilgileri, doğru bilgi yapan ölçütler nelerdir?" sorusuyla öğrencilere doğru bilginin ölçütleri buldurulur.
- Sıralanan temel ölçütlerin öğrenciler tarafından örneklenmesi istenir.
- Verilen örnekler, doğru bilginin ölçütleriyle karşılaştırılarak aralarındaki ilişkiler öğrenciler tarafından ortaya konulur.

2.6. DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTLERİ

Bilgi kuramının bir başka problemi, doğru bilginin ölçütlerinin neler olduğu sorusudur. Bu konuda farklı cevaplar verilmiştir.

- 1. Doğru bilginin ölçütü uygunluktur:** Doğru, düşüncenin gerçeğe uyuşması, zihindeki tasarımın dış dünyada bulunan nesne veya olguya uygunluğudur. Doğru bilgi için bilgi ile nesne arasında bir uygunluk gerekir. Bir yargı veya önerme, gerçeklik ile uyuşuyorsa o bilgi doğrudur. Örneğin “Bu sınıfta on beş öğrenci vardır.” önermesi ancak ve ancak bu sınıftaki öğrenci sayısının on beş olması durumunda doğrudur. Aristoteles, bu kuramı kabul eden filozoflar arasındadır.
- 2. Doğru bilginin ölçütü tutarlılıktır:** Bir tasarım ile başka bir tasarım, bir bilgi ile başka bir bilgi arasında uyuşma söz konusu olduğu için bu kurama “tutarlılık kuramı” denir. Bu tür bir doğruluk ölçütü özellikle rasyonalist filozoflar tarafından kabul edilmiştir. R. Descartes, bu kuramı kabul eden filozoflar arasında yer alır. Doğruluğun ölçütü, düşüncelerin kendi arasındaki tutarlılıktır. Tutarlılık ölçütüne göre önermenin tek başına doğru olması değil bir bütün içinde diğerleriyle çelişmemesi önemlidir. Burada bilgi ile nesne arasında değil bir düşünce ile başka bir düşünce, bir bilgi ile başka bir bilgi arasında uyuşma söz konusudur.
- 3. Doğru bilginin ölçütü tümel uzlaşımındır:** Bu ölçüte göre herkesin veya çoğunluğun kabul ettiği bilgiler doğrudur. Önerme üzerinde genel bir ortak yargı varsa doğru veya yanlış değer verme imkânı da vardır. Örneğin bir an için bir şey gördüğünü zanneden ve gördüğü şeyin varlığından emin olmayan yani görme eyleminin doğruluğundan şüphe duyan kişi, yanında bulunanlara aynı şeyi onların da görüp görmediğini sorar. Eğer onlar bunu doğruluyorsa görülen şey doğrudur.
- 4. Doğru bilginin ölçütü apaçıklıktır:** Bir bilgi, yargı veya önermenin apaçık olması; onun hem açık ve seçik hem de şüphe duyulmayan bir bilgi, yargı veya önerme olması demektir. Bir bilgi açık olabilir fakat seçik olmayabilir. Buna karşılık her seçik olan aynı zamanda açıktır da. Örneğin dişimizin ağrması kendimize açıktır fakat hangi dişimizin ağrıdığını bilmiyorsak diş ağrısı bu durumda seçik değildir. Ne zaman hangi dişimizin ağrıdığını öğrenirsek o zaman diş ağrısı hem açık hem de seçik olur.
- 5. Doğru bilginin ölçütü yarardır:** Doğru, işe yarayan ve faydalı olarak doğrulanabilir. Burada fayda kavramı farklı şekillerde belirlenmiştir. Örneğin William James’e (Vilyam Ceyms) göre doğru, insan için yararlı olandır. John Dewey’e (Con Diviy) göre ise doğru, problemlerin çözümünde bir araç rolü üstlenebilen şeydir. Bir bilginin doğruluğu, sağladığı yarar ile

Bilginin Değeri, Kaynağı ve Doğruluğu

özdeştir. Bir kuram, pratikte işe yaradığı ölçüde doğrudur. Aksi takdirde bir doğruluk değeri taşımaz. Bilim doğrularının pratik alandaki yararları, onların doğru olduğunu gösterir. Örneğin ormanda kaybolan bir insan oradan çıkabilmek için derin ve yoğun bir biçimde düşünmeye başlar. Güneş'in durumu, yürüdüğü yön ve arazi hakkında önceden sahip olduğu bilgilerle ilgili verileri hesaba katarak ormandan çıkış için bir teori geliştirir. Eğer bu teori, onun ormandan kurtuluşunu sağlarsa doğrudur, problemini çözmede işe yaramazsa yanlıştır.

ETKİNLİK

Süreç

- Öğretmen, öğrencilerde kavram yanılgısı olup olmadığını tespit etmek için aşağıdaki yapılandırılmış grid testini fotokopi ile çoğaltır ve öğrencilere dağıtır. Öğrencilerin tablo üzerinde çalışmasını sağlar.

Aşağıdaki soruların cevaplarını tablodaki kutulardan bularak kutu numarasını ya da numaralarını soruların karşısına yazınız.

1. YARAR	2. DUYUM	3. UYGUNLUK	4. DENEY
5. SEZGİ	6. SEPTİSİZİM	7. TUTARLILIK	8. DENEY VE AKIL
9. APAÇIKLIK	10. TÜMEL UZLAŞIM	11. DOGMATİZM	12. AKIL

Bilginin imkânına ilişkin temel görüşler nelerdir?	
Birden fazla düşüncenin birbiriyle çelişmemesi olarak tanımlanan kavram hangisidir?	
Doğru bilginin ölçütleri nelerdir?	
Çevredeki uyarıcıların duyu organları tarafından fark edilmesi ve beyne iletilmesi hangi kavramla ifade edilir?	
Bir yargı ya da önermenin gerçeklikle uyuşması olarak tanımlanan kavram hangisidir?	
Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan düşünce akımlarına verilen genel ad nedir?	
Bilginin kaynakları konusundaki görüşler nelerdir?	
Şüpheyi temel ilke olarak belirleyen düşünce akımı hangisidir?	

SOKRATES'İN YÖNTEMİ

Sokrates, bir şey bilmediğini söylerdi ve bu nedenle Atina'nın en zeki adamı olarak kabul edilirdi. Platon'un anlatmasına göre Sokrates, bu bilgeliğini şöyle yayardı: İnsanlara bir konu üzerine fikir sorar, sonra da zekice sorular yönelterek kendi söyledikleriyle çatışmalarını sağlardı. Örneğin "Devlet" adlı eserinde Sokrates "Adalet nedir?" diye sorar. Cephalus (Seplis), adaletin doğru söylemek ve borcuna sadık olmak olduğunu söyler. Bunun üzerine Sokrates şunu sorar: "Birinden bir kılıç ödünç aldığınızı varsayın. Bu kılıcı geri vermeniz gerekir, değil mi? Ama ya kılıcın sahibi olan kişinin aklını kaçırdığını ve bu kılıçla önüne geleni doğrayacağını biliyorsanız." O zaman, Cephalus istisnalar olabileceğini kabul eder. Bu durumda adalet, kişinin hakkını kişiye vermemeyi gerektirmiş olabilir. Cephalus böylece kendi söylediğiyle çelişmiştir. Savunduğu görüş hakkında o kadar da bilgili olmadığı ortaya çıkmıştır. Sokrates amacına ulaşmıştır. Bir başkasını hedef alır kendine. Bu yöntem her ne kadar olumsuz görünse de Sokrates'e göre mutlak gerçeklere ulaşmak istiyorsanız elinizdeki bilgileri çok sıkı elemelisiniz. Sokrates, bu yöntemi kullanırsanız sizin de bildiklerinizin çoğunun yanlış olduğunu fark edeceğinizi söyler.

Barry LOEWER (Beri LOVIR), Otuz Saniyede Felsefe

(Düzenlenmiştir.)

3. ÜNİTE

BİLGİ VE TOPLUMSAL HAYAT

KONULAR

- 3.1. BİLGİLİ İNSANIN ÖZELLİKLERİ
- 3.2. BİLGİNİN KİŞİYE YÜKLEDİĞİ SORUMLULUKLAR
- 3.3. BİLGİNİN YAŞAMA ETKİSİ
- 3.4. BİLGİNİN TOPLUMSAL DEĞERİ
- 3.5. EVRENSEL DEĞERLERİN KAZANILMASINDA BİLGİNİN ÖNEMİ
- 3.6. BİLGİNİN KULLANIM AMAÇLARI
- 3.7. BİLGİNİN EKONOMİK DEĞERİ

TEMEL KAVRAMLAR

Ahlak, Barış, Bilge, Bilgelik, Hak, Hukuk, İlim, Saygı, Sevgi

BİLGİ VE TOPLUMSAL HAYAT

1. Yönerge

Öğretmen, aşağıdaki soruları öğrencilere yöneltir ve öğrencilerin sorular üzerinde düşünmesini sağlar.

Üniteye Hazırlık

1. Size göre bilgili insan hangi özelliklere sahiptir?
2. Bilgili insanın toplumdaki yeri ve önemi nedir?
3. Bilgili insanın, içinde bulunduğu topluma karşı görev ve sorumlulukları nelerdir?
4. Bilgi her zaman iyi amaçla mı kullanılır?

Üniteye Giriş

Bilgili insan; bilgiye ulaşma yollarını bilir, öğrendiği bilgilerden yeni bilgiler üretir ve bu bilgileri karşılaştığı sorunların çözümünde kullanır. Bilgi sahibi olmak ve zihni bilgi deposu hâline getirmek, bilgili olmak için tek başına yeterli değildir. Önemli olan, bu bilgilerin benimsenmesi ve hayata geçirilmesidir.

Bilgili insan sayısının artması, toplumun kalitesini de doğrudan etkiler. Birey, sahip olduğu bilgilerle sadece kendine değil içinde bulunduğu çevreye de faydalı olabilir. Bu bağlamda Hz. Ali'nin "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum." sözü, bilgili insanın toplum içindeki değeri açısından son derece önemlidir.

Bu üniteye öncelikle bilgili insanın özellikleri ve bilginin kişiye yüklediği ahlaki ve hukuki sorumluluklar anlatılmıştır. Bilginin, bireyin kendisine ve içinde bulunduğu çevreye dönük olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Bilginin, kişinin kendini ve toplumu idare etmedeki önemine, toplumsal birlik ve beraberliği sağlamadaki rolüne değinilmiştir. Temel insan hak ve özgürlüklerinin neler olduğu açıklanmış; bilgi, bilgelik ve bilge kavramları arasındaki ilişkiler üzerinde durulmuştur. Üniteye sonunda, doğru amaçlar için kullanılmadığında bilginin insanlığa vereceği olası zararlardan ve bilginin ekonomik değerinden söz edilmiştir.

Komisyon

2. Yönerge

Öğretmen, kavram ve terimleri tahtaya yazarak bu kavram ve terimlerle ilgili açıklamalar yapar (Şekil 3.1).

Kavram ve Terimler

Ahlak: Belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı.

Barış: Uyum, karşılıklı anlayışla oluşturulan ortam.

Bilge: Bilgili, iyi ahlaklı, olgun ve örnek kimse.

Bilgelik: Bilge olma durumu ve niteliği.

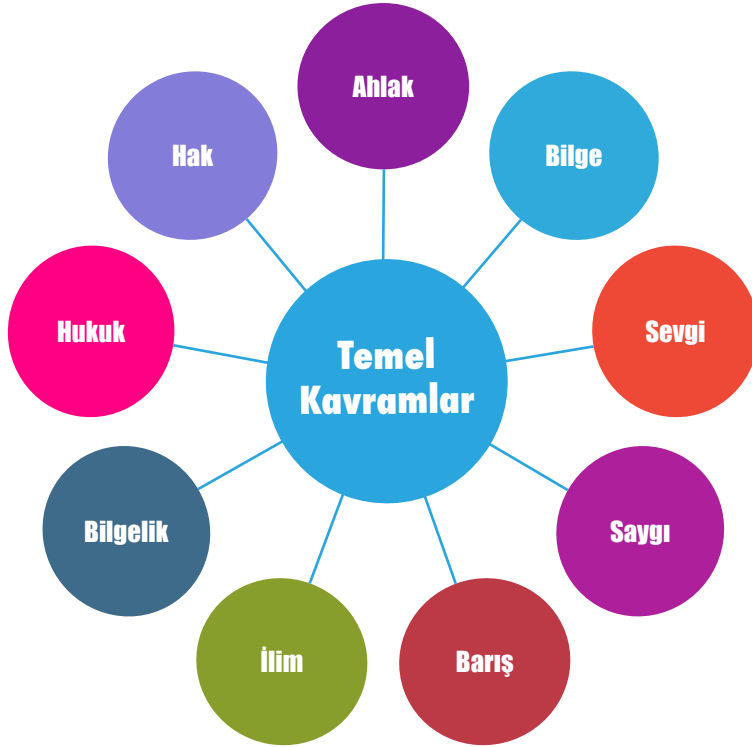
Hak: Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey.

Hukuk: Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü.

İlim: Bilme, biliş, bir şeyin doğrusunu bilme, bilim.

Saygı: Başkalarının düşünce ve kanılarını anlayışla karşılama.

Sevgi: Hoşa giden bir şeye eğilim, tutkuya dek varabilen bir ruh durumu.

Şekil 3.1: Temel kavramlar

Bilgi ve Toplumsal Hayat

Bilgi Kuramı

3. Yönerge

Öğretmen, kimlerin bilgili insanlar olduğunu söyler ve bilgili insanların özelliklerini açıklar. Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir.

3.1. BİLGİLİ İNSANIN ÖZELLİKLERİ

Bilgili insan; bilgiye ulaşma yollarını bilen, ulaştığı bilgiyi anlamlandırarak öğrenen, öğrendiği bilgilerden yeni bilgiler üretebilen kişidir. Ürettiği bilgileri karşılaştığı sorunların çözümünde kullanır. Bilgili insan ilmî zihniyete sahiptir. İlmî zihniyet kişiye dürüst ve tarafsız olmayı, ayrıntılı düşünmeyi öğretir. İnsan, ilmî bilgi sayesinde problemlere çözüm üretir. Gözlem, düşünme ve akıl yürütme yeteneği insandaki ilmî bilgiye bağlı olarak artar. İlmî zihniyetin yerleşip yaygınlaşması, insanların ahlaki bakımdan yükselmelerine yardımcı eder. İnsan, bilgeliğe ulaştığında aşırıya kaçmadan her şeye faydalı ve gerekli olduğu ölçüde değer verir.

ETKİNLİK

Süreç

- Aşağıdaki metin öğrencilere okunur.
- Öğrencilerden bu metni yorumlamaları istenir.
- Öğrencilerden toplum tarafından bilgili kabul edilmiş kişilere tarihten ve günümüzden örnek vermeleri istenir.
- Öğrencilere bilgili insanların, kendilerini nasıl yetiştirmiş olabilecekleri sorulur.
- Bilgili insanın toplum hayatında nasıl bir öneme sahip olduğu tartışılır.
- Bilgili insanların topluma ne yönde ve nasıl katkı sağladığı değerlendirilir.
- “Geçmişte ve günümüzde bilgili insanlar, yaşadıkları toplumda hak ettikleri değeri görmüşler midir?” sorusu örneklerle birlikte tartışılır.

BÜYÜK SELÇUKLU VEZİRİ NİZÂMÜLMÜLK

Büyük Selçuklu veziri Nizâmülmülk, Orta Çağ İslam dünyasının en başarılı devlet adamlarından biri olup 1018 yılında Horasan’ın Tûs şehrinde doğmuştur. Henüz bebekken annesini kaybeden Nizâmülmülk’ün eğitimiyle babası ilgilendi.

Nizâmülmülk, idari ve siyasi kabiliyetleriyle Sultan Alparslan’ın dikkatini çekmiş, Sultan Alparslan tahta geçtikten sonra

Nizâmülmülk vezir tayin edilmiştir. Sultan Alp Arslan'a vezir olduğu 1064'ten 1092 yılına kadar aralıksız 29 sene Büyük Selçuklu Devleti'ne tam bir dirayet ve sadakatle hizmet etmiştir.

Adaleti, idari kabiliyeti, cömertliği, bilgeliği ve güzel ahlakıyla tanınan Nizâmülmülk halkın hukukuna özen göstermiş, insanların zulüm ve haksızlığa uğramaması için çalışmıştır. Devlet kapısının şikâyetçilere daima açık olmasını istemiştir. Âlim ve sufilere saygı göstermiş, onları ayakta karşılamış ve sohbet meclislerine katılmıştır.

Nizâmülmülk'ün İslam eğitim tarihinde önemli bir yeri vardır. Başta Bağdat olmak üzere çeşitli şehirlerde tesis ettiği ve kendi adına nispetle "Nizâmiye Medreseleri" diye anılan ilk resmî eğitim kurumlarıyla ilmin gelişmesi için gayret etmiş, medreselere kitaplar bağışlamış, araziler vakfetmiştir. Tarihte medrese yaptıran ilk vezir olarak tanınan Nizâmülmülk hadis rivayetiyle de meşgul olmuş, ayrıca çeşitli şehirlerde hadis yazılması amacıyla toplantılar düzenlemiştir. Bağdat'ta Nizâmiye Medresesi'nde yazdırdığı on iki hadisle Bağdat'ta Mehdî Camii'nde yazdırdığı on iki hadis günümüze ulaşmıştır.

İslam Ansiklopedisi 33. Cilt
(Düzenlenmiştir.)

4. Yönerge

Öğretmen bilginin kişiye yüklediği sorumlulukları açıklar. Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir.

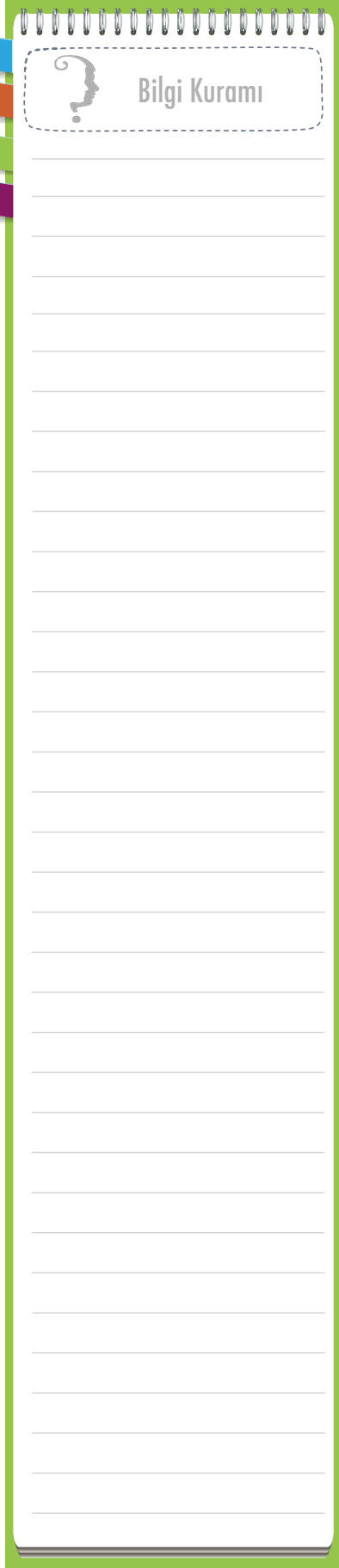
3.2. BİLGİNİN KİŞİYE YÜKLEDİĞİ SORUMLULUKLAR

Bilgi toplumunda ana unsur, toprak ve sermaye gibi maddi varlıklar olmayıp nitelikli ve eğitilmiş insandır. Bu nedenle bilgi toplumunda insani özellikler, yetenek ve duygular öne çıkmıştır. Bu durum, bilginin kişiye bilgi toplumundan önceki dönemlere göre daha fazla ahlaki ve hukuki sorumluluklar yüklemesine yol açmıştır. Bilgi sahibi olmak, hem bireysel bir durum hem de sosyal bir özelliktir.

Bilgi toplumunun en önemli sorunlarından biri ahlaki meselelerdir. Örneğin genel ağ (İnternet) ortamında şifre veya bilgilerin çalınması, bilgi toplumu ile ortaya çıkan, ahlaka aykırı davranışlardan biridir. Bilgi, fikir ve mülkiyet haklarının ihlali gibi yasa dışı işlemler ve şiddet içerikli siteler yine bilgi toplumuyla gündeme gelen meselelerden bazılarıdır.

Bilgi toplumunda hukuki sorunlar da vardır. Bilgi mülkiyetine ilişkin hukuk kuralları olmasına rağmen korsanlık, taklitçilik ve sahtecilik gibi çeşitli suçlarla karşılaşılmalıdır. İş dünyasında kişisel durum, ürün, ticari faaliyet veya işler hakkında kasıtlı olarak yanlış veya yanıltıcı bilgiler verilebilmektedir.

Bilgi ve Toplumsal Hayat

Bilgi sahibi olmak, kişiye birtakım ahlaki ve hukuki sorumluluklar yükler. Bu sorumluluklara rağmen ahlak ve hukuk kurallarını çiğneyen kişiler, toplum tarafından ayıplanmak ve dışlanmak gibi ahlaki yaptırımlar ile para ve hapis cezası gibi hukuksal yaptırımlara maruz kalır.

ETKİNLİK

YALIN AYAK SOKRATES

Süreç

- Sokrates'in "Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz. Kötülük bilgisizliğin eseridir." sözü tahtaya yazılır.
- Öğrencilere "Sokrates bu sözle ne anlatmak istemiştir?" sorusu yöneltilir.
- Öğrencilerin bu konudaki görüşleri öğrenilir.
- Öğrencilere, kendi elde ettikleri bilgiler ile ilgili sorumluluklarının olup olmadığı sorulur. Öğrencilerden bu sorumlulukların neler olduğuna ilişkin örnekler vermeleri istenir.
- Verilen örnekler sonucunda ortaya çıkan ortak görüşler tahtaya sıralanır. Öğrencilere bu görüşler doğrultusunda konu hakkında genel bir değerlendirme yaptırılır.

5. Yönerge

Öğretmen, bireyin sahip olduğu bilgilerin kendisine ve içinde bulunduğu çevreye olumlu ve olumsuz etkilerine örnekler verir. Öğrencilerden de bu tür örnekler vermelerini ister. Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir.

3.3. BİLGİNİN YAŞAMA ETKİSİ

Birey, sahip olduğu bilgilerle kendini ve içinde yaşadığı toplumu olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir. Bilginin, bireyin kendisine yönelik olumlu etkilerine bilim insanı Aziz Sancar örnek verilebilir. Aziz Sancar, 1946'da Mardin'in Savur kasabasında, çiftçilikle uğraşan orta gelirli bir ailenin yedinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini, Ankara'da okuduğu ilkokul ikinci sınıf hariç, Savur'da tamamlamıştır. Liseye Mardin'de devam ettikten sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanmış, buradan birincilikle mezun olmuştur. TÜBİTAK bursuyla gittiği ABD'de birkaç yıl biyokimya eğitimi aldıktan sonra bazı sorunlar nedeniyle Türkiye'ye dönmüş ve memleketi Savur'da bir süre hekimlik yapmıştır. Ancak gönlü hâlâ bilimsel çalışmalardan yanadır. Bu yüzden ABD'ye tekrar giderek Dallas'taki Teksas Üniversitesinde moleküler biyoloji alanında doktora başla-

miştir. Doktora sonrası, araştırmalarına Yale Üniversitesinde devam eden Aziz Sancar burada çok önemli buluşlara imza atmıştır. Başarılarından dolayı ABD'deki Chapel Hill North Carolina (Şapel Hil Nort Karolayna) Üniversitesinden teklif almış, çalışmalarına orada devam etmiştir. Yaklaşık kırk yıllık araştırma kariyeri boyunca pek çok ödöl alan Aziz Sancar, DNA onarım mekanizmaları konusundaki buluşu ile 2015 Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülmüştür.

Bilgi Kutusu

Aziz Sancar, "Türk Öğrenci Evi ve Türk Kültür Merkezi"ni eşi Prof. Gwen (Gıven) Sancar ile birlikte kendi kaynaklarıyla hayata geçirmiştir. Kuzey Carolina'da

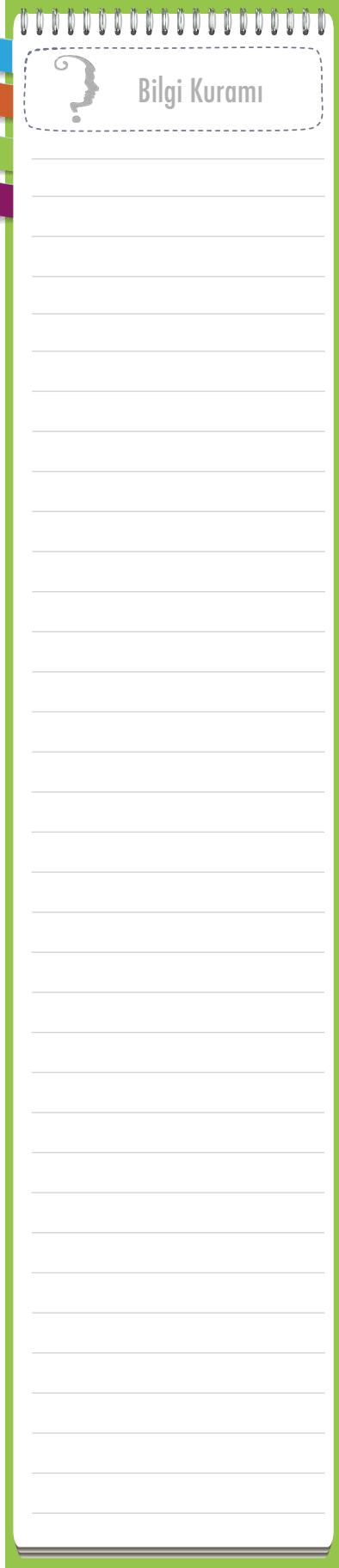
bulunan "Carolina Türk Evi"nde, eğitim için gelen Türk öğrenciler kalmaktadır. Sancar çifti, Türk insanının dünya mirasına yaptığı kültürel katkının doğru anlaşılmasında bu evin önemli bir rolü olduğunu düşünmektedir. Aziz Sancar, sürekliliğinin sağlanabilmesi için Nobel Ödülü ile aldığı parayı bu eve bağışlamaya karar vermiştir.

Bilginin, bireyin kendisine yönelik olumsuz etkilerine ise Antik Yunan filozofu Sokrates örnek verilebilir. Sokrates, kentin tanrılarına inanmayıp yeni tanrılar bularak gençleri baştan çıkarmakla suçlanmıştır. Savunmasında Tanrı'nın mesajı uyarınca önce insanların kendi bilgisizliklerinin farkına varmalarını sağladığını sonra onlara ilkeli yaşamaları, ruhlarına gerekli özeni göstermeleri gerektiğini söylemiştir. Sokrates'in yaptığı savunma oy çokluğuyla kabul edilmemiş ve Sokrates idama mahkum edilmiştir. Böylece bilgiyi hayatın kendisinden üstün tutmuştur.

Bilginin bireyin, içinde bulunduğu çevreye olumlu etkilerine Galilei'nin (Galile) çalışmaları örnek verilebilir. Merceğin icat edilmesi üzerine Galilei, bu icadın astronomi açısından değerini kavramış ve gözlemlerinde teleskoptan yararlanmaya başlamıştır.

Bilginin bireyin, içinde bulunduğu çevreye olumsuz etkilerine Hasan Sabbah örnek verilebilir. Hasan Sabbah ve haleflerinin amacı, dinî bilgileri kullanarak mevcut otoriteyi ortadan kaldırmak ve yeni bir sistem getirmektir. Bu fikirden hareketle Hasan Sabbah, önce Fatimi sonra da Selçuklu ve Abbasi otoritesine karşı çıkmış, kendi siyasi amaçları için dini kullanmıştır. Böylece önce fikrî boyutta sonra kanlı eylemler ile günümüzdeki İran, Irak ve Suriye bölgesinde ciddi etkiler meydana getirmiştir.

Bilgi ve Toplumsal Hayat

ETKİNLİK

YERİMİZ ISINIYOR

Süreç

- Öğrencilerden küresel ısınma hakkında ön bilgi edinmeleri için yazılı ve görsel kaynaklardan araştırma yapmaları istenir.
- Küresel ısınmanın nedenleri, küresel ısınmaya karşı alınması gereken önlemler sıralanır ve tahtaya yazılır.
- Öğrencilere “Küresel ısınmaya karşı alınacak önlemler günlük yaşamda nasıl uygulanabilir?” sorusu yöneltilir.
- Bu önlemlerin alınmaması hâlinde insanlığı bekleyen tehlikeler öğrenciler tarafından belirtilir.
- Küresel ısınmayla ilgili elde edilen veriler sınıf ve okul panosunda sergilenir.

6. Yönerge

Öğretmen, öğrencilere bilginin toplumsal değeri ile ilgili açıklamalarda bulunur.

3.4. BİLGİNİN TOPLUMSAL DEĞERİ

Bilgi bireysel ve toplumsal yaşamı, doğayı teknoloji yoluyla değiştirebilir. Sahip olduğu bilgiler, insanı avantajlı kılar. Örneğin çalışma hayatında bilgisi tam olan bir çalışan, kendinden daha az bilen birine göre daha güçlü ve avantajlı durumdadır. Ülkemizde ve dünyada pek çok firma; daha çok kâr elde etmek, rakiplerinden daha güçlü olmak ve piyasayı belirlemek için AR-GE faaliyetlerine önem verir. Devletler de bilgiyi üretecek bilim insanlarına yatırım yaparak yapılacak yatırımları teşvik eder.

İnsan, sahip olduğu bilgilerden toplumsal bir statü aracı olarak da yararlanabilir. Örneğin tarih, spor, sanat, ahlak, felsefe ve din gibi alanlara ait bilgilere sahip olmanın ödülü toplum tarafından saygı görmek ve övgü almaktır. Bu durum insanı mutlu kılar ve motive eder.

Bilgi, bireysel yaşamı değiştirip yönettiği gibi toplumsal yaşamı da etkiler. Örneğin aile, ekonomi, sağlık, eğitim ve siyaset alanlarında bilgiyle ortaya çıkan yenilikler toplumda refahın artmasını sağlar ve insanlara daha iyi hizmet sunar. Devlet tarafından elektronik ortamda sağlanan imkânlar sayesinde vatandaşlar birçok hizmete genel ağ (İnternet) üzerinden ulaşabilir. Böylelikle devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişki daha sağlıklı, aşamasız ve doğrudan gerçekleşir.

Bilginin bu kadar hızlı geliştiği çağımızda insanlar da bilgiye aynı hızla ulaşabilmektedir. Bilgi, doğru kullanılmadığında bireyin yaşamında ve toplumsal yaşamda birtakım olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Örneğin sosyal paylaşım sitelerindeki bilgiler toplumun

tarihsel ve kültürel değerleri ile çatışabilir. Böyle bilgiler bireyin kendi yaşamını ve toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkiler.

Kültür; sözlü ve yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığında ve insanlar tarafından özümsemiğinde toplumsal birlik ve beraberliği sağlar. Örneğin Çanakkale Savaşı'nda vatan sevgisi ve şuuru sayesinde milletimiz, bütün imkânsızlıklara rağmen emperyalist devletleri yenmeyi başarmıştır.

Türk-İslam düşüncesine göre bilgili insan, toplumda birlik ve beraberliği sağlamak için çaba harcamalı ve toplumdaki diğer bireylerle uyum hâlinde yaşamalıdır. Bu bağlamda Mevlana'nın "Biz birleştirmek için geldik, ayırmak için gelmedik." sözü bilgili insanın toplumda ki görevine vurgu yapmaktadır.

7. Yönerge

Öğretmen, konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirip evrensel değerlerin kazanılmasında bilginin önemi üzerinde durur.

ETKİNLİK

SEVGİ VE BARIŞ ÇAĞRISI

Süreç

- Öğrencilerden Ahmed Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin sevgi ve barışla ilgili evrensel görüşleri hakkında araştırma yapmaları istenir.
- "Ahmed Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin bu evrensel değerlere sahip olmalarında bilginin rolü nedir?" sorusu sorularak sınıfta grup etkileşimi başlatılır.
- Öğrencilerden alınan cevaplar doğrultusunda evrensel değerlerin kazanılmasında bilginin önemi vurgulanarak süreç bitirilir.

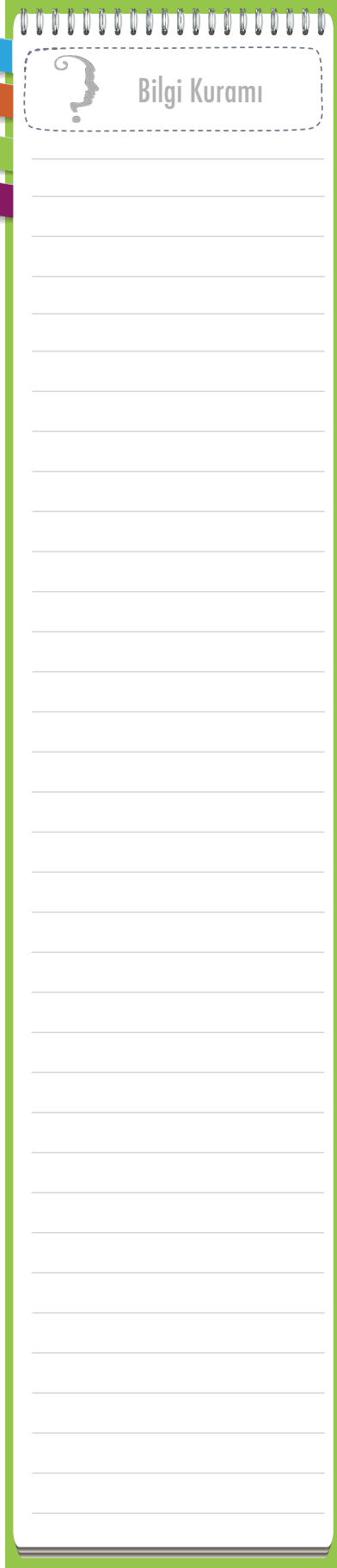
3.5. EVRENSEL DEĞERLERİN KAZANILMASINDA BİLGİNİN ÖNEMİ

Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri

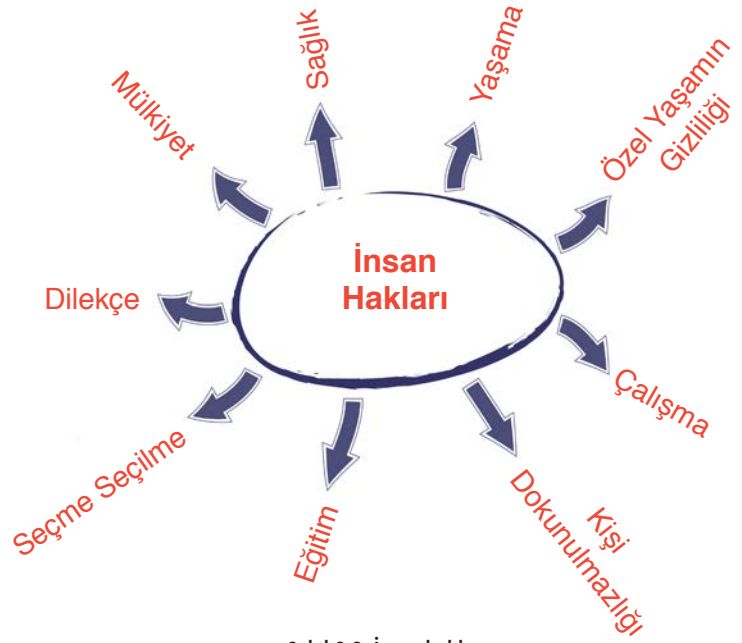
Yaşamı anlayabilen ve hemen her şey üzerine kuşatıcı bir kavrayış geliştiren bilge kişi, olup bitenlere düşünsel bir açıklama getirmeye çalışır. Bilge kişi, zihinsel olgunluğa sahip olduğu için kendi hak ve özgürlüklerinin farkında olduğu gibi diğer insanların da hak ve özgürlüklerine saygı duyar.

İnsan hakları, tüm insanların daha iyi bir yaşam sürmesi için gerekli olan standartların oluşturduğu temel hak ve özgürlüklerdir. İnsan onuru ve eşitlik, insan hakları fikrinin merkezinde yer alan iki

Bilgi ve Toplumsal Hayat

temel değerdir. Bütün insanların eşit olması, insan haklarını evrensel kılar. Ayrım gözetmeksizin herkes insan haklarına sahiptir: suçlular, devlet başkanları, çocuklar, kadınlar, erkekler, Afrikalılar, Avrupalılar, Asyalılar, mülteciler, işsizler, özel kuruluşlarda çalışanlar, öğretmenler, sanatçılar, işçiler... Çünkü herkes insandır. İnsan haklarının gücü “herkese eşit davranmak” ilkesinden gelir. Kişisel haklar, fiziki ve ahlaki bütünlüğü korur ve kişilerin kendi düşünce, din ve inançlarını korumalarına izin verir. Eşitlik ve özgürlük hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, dinî vecibeleri yerine getirme özgürlüğü, işkence görme ve yaşama hakları gibi (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: İnsan hakları

İşkence, kötü ve insanlık dışı muamele ya da cezalandırma hiçbir biçimde haklı gösterilemez ya da hukuken veya ahlaken savunulamaz. Emir almış olmak da mazeret olarak kabul edilemez.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne ilişkin haklar

- a) Kişilerin düşünce ve inanç değiştirme özgürlüğünü,
- b) Din ve inancını tek başına ya da topluca yaşama özgürlüğünü,
- c) Din ve inancını açıkça ya da gizli olarak yaşama ve açıklama özgürlüğünü içerir.

Medeni haklar, yasal ve siyasal sistem içinde keyfî uygulamalara maruz kalınmasını önler. Örneğin keyfî gözaltı ve tutuklamaya karşı korunma, mahkeme tarafından suçluluğa karar verilene kadar masum sayılma hakkı, itiraz hakkı...

Siyasi haklar, toplumsal yaşama katılmak için gerekli olan haklardır: oy kullanma, siyasi partilere katılma, özgürce bir araya gelme ve toplantılara katılma, bilgiye erişme ve düşüncüyü ifade etme hakkı...

İnsan onuru, medeni ve siyasi hakların verdikleriyle sınırlandırılmaktan çok daha ötededir. İnsanların temel gereksinimlerini nasıl karşılayacaklarını ve birlikte nasıl çalışacaklarını düzenleyen haklar

vardır. Bu haklar, eşitlik ilkesi ile sosyal ve ekonomik araçlara erişimin garanti altına alınması ilkesine dayanır.

Özgürlükten yoksun bırakılmak nasıl hoş görülemezse aşırı yoksulluk içinde bırakılmak da aynı biçimde hoş görülmez. Bu nedenle sosyal ve ekonomik hakları savunmak son derece önemlidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; çalışma koşulları, adil ücret, grev, iş alanında kadın ve çocukların korunması gibi yirmi üç toplumsal ve ekonomik hakkın devletler tarafından güvence altına alınmasını önerir.

Ekonomik haklar yalnızca çalışma, yeterli yaşam standardına sahip olma, konut ve emeklilik hakkını içermez. Aynı zamanda insan onurunun korunması için maddi güvencenin gerekli olduğunu, anlamlı bir iş ya da yeterli bir barınağa sahip olmama durumunun, insan onurunun zedelenmesine yol açtığını kabul eder.

Sosyal haklar toplumsal yaşama tam katılım için gereklidir. Öncelikli olarak eğitim, aile kurma ve sürdürme, sağlık hakları ve ayrımcılıktan korunma hakkını içerir.

Eğitim herkesin hakkıdır. Anne ve babaların, çocukları için düşünce ve inançlarına uygun bir eğitim verme hakkına saygı gösterilir. Ancak doğal olarak bu eğitimde çocuğun haklarını zedeleyici hiçbir unsur bulunmamalıdır.

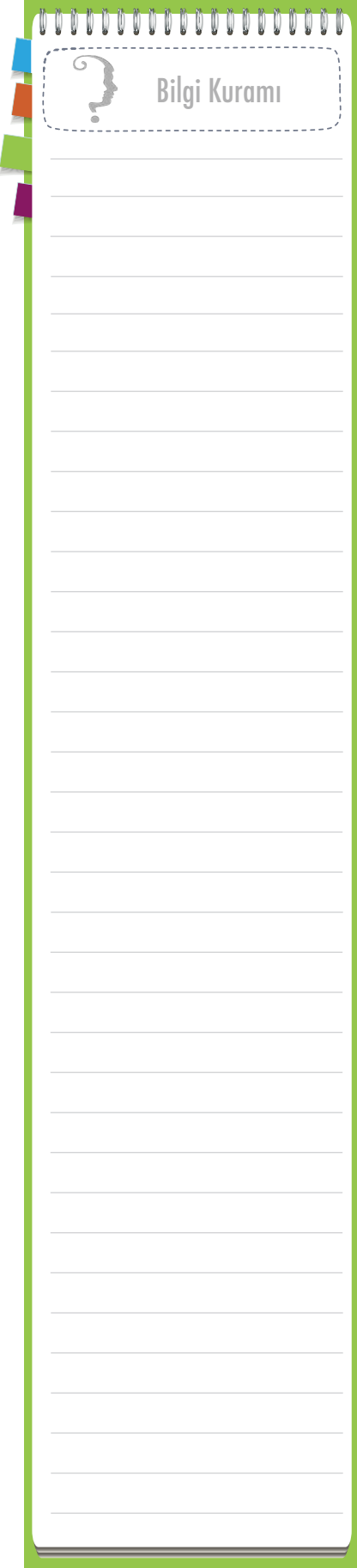
Kültürel haklar, kendi kültürel birikimi ile toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkı ve bu kültürü gelecek nesillere aktarabilmek için eğitim hakkını kapsar. Yine de kültürel olarak sınıflanmayan diğer birçok hak, özellikle toplum içinde azınlıkta kalan gruplar için kendi kültürlerini korumak açısından son derece önemlidir. Örneğin ayrımcılığa uğramama ve kanunlar karşısında eşit biçimde korunma hakkına sahip olmak...

Bu hak ve özgürlükler; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da başka düşünce, toplumsal ya da ulusal köken, azınlık olma, servet ya da diğer tüm durumlara dayanan herhangi bir ayrım gözetmeden sağlanmalıdır.

Bilgi Kutusu

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948 tarihinde yayımlanmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden birisi olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilk onaylayan ülkeler arasındadır ve insan hakları konusundaki önemli sözleşmelerin büyük bölümüne taraf olmuştur. Ülkemizde 2000 yılında 81 il ve 850 ilçede "İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları" oluşturulmuştur. Bu kurullar, 23 Kasım 2003 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan yönetmelikle yeniden yapılandırılarak kurullarda sivil toplumun temsili güçlendirilmiştir.

Bilgi ve Toplumsal Hayat

5. Yönerge

Öğretmen, bilginin kullanım amaçlarına örnekler verir. Öğrencilerden de bu tür örnekler vermelerini ister. Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir.

3.6. BİLGİNİN KULLANIM AMAÇLARI

Bilime karşı yapılan en sert eleştiriler savaşlarla ilgilidir. Gerçekten bilim, insanoğlunun elinde korkunç bir tahrip silahı ve suistimal aracı olabilmektedir. Savaşlar bugün, bilimin desteğiyle ve özellikle laboratuvarlarda kazanılmaktadır. Bilimin insanın mutluluğunu azalttığı, hayatı insana zehir ettiği ve ona yeryüzünde cennetler vaat ederken cehennemler yarattığını iddia edenler bile olmuştur.

Platon ve Aristoteles'ten beri siyasi ve sosyal kurumlar "güç" kavramına dayanmıştır. Fakat kapitalizm sonrası, toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi ve yapılanmayı sağlayan kavram "sorumluluk"tur. Bilgi toplumunun kuruluşları "sorumluluğa dayalı bir düzen" gerektirir. Bilgi toplumu kuruluşları kendi iç örgütlenmesini güç, hiyerarşi ve komuta yerine uzmanlık, görev ve sorumluluk üzerine kurar. Dolayısıyla bilgi toplumunun kuruluşlarında, hem kurum içinde ve dışında hem de birey ve kurum düzeyinde bireysel ve sosyal bir sorumluluk öne çıkar. Böyle bir durumda kişilerin sahip olduğu iç disiplin anlamına gelen vicdan kavramıyla karşılaşılır. İnsan vicdanının sınırlarının belirlenmesinde sorumluluk duygusu önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü vicdan, insana belli bir durum karşısında yapması ve yapmaması gerekenler hakkında uyarıda bulunan içsel bir sistemdir.

İnsan, bilimi iyi ve yapıcı yönde kullanabildiği gibi aynı zamanda kötü amaçlar için de kullanabilir. Hastalık mikroplarının bilinmesi, insanların tedavisinde faydalı olabildiği gibi aynı zamanda onları hasta etmek ve öldürmek için de ipuçları verebilir. Uçaklar ulaşımı kolaylaştırıp zamandan tasarruf sağladığı gibi tahrip aracı olarak da kullanılır. Bilimin verdiği imkânları başka şekillerde kullanmak insanoğluna kalmıştır.

Bilgi toplumunda "başarı" ve "sosyal sorumluluk" temel değerler ve motivasyon aracı olarak gündeme gelir. Sorumluluk içindeki birimleri bilgi ile donatmak yeterlidir. Bilgiye dayalı bir kuruluştaki üstlerin, astların işlerini bilmiyor olması çok doğaldır. Örneğin orkestra şefi bir müzik aletinin nasıl kullanıldığını bilmeseydi orkestraya ne katkı sağladığının farkındadır. Aynı şekilde bir cerrah, anestezi uzmanının işinden anlamaz ancak ameliyata katkısının ne olduğunu bilir. Dolayısıyla bilgi tek başına ne iyi ne de kötüdür. Bilimin pratiğe uygulanmasından teknoloji ortaya çıkar ve bilginin iyiliği veya kötülüğü kullanım amacına göre değişir.

"Doğru işlemeyen akıl keskinmiş, neye yarar? Saatin iyiliği koşmasında değil doğru gidişindedir."
Vauvenarcues (Vavenarküs)

ETKİNLİK

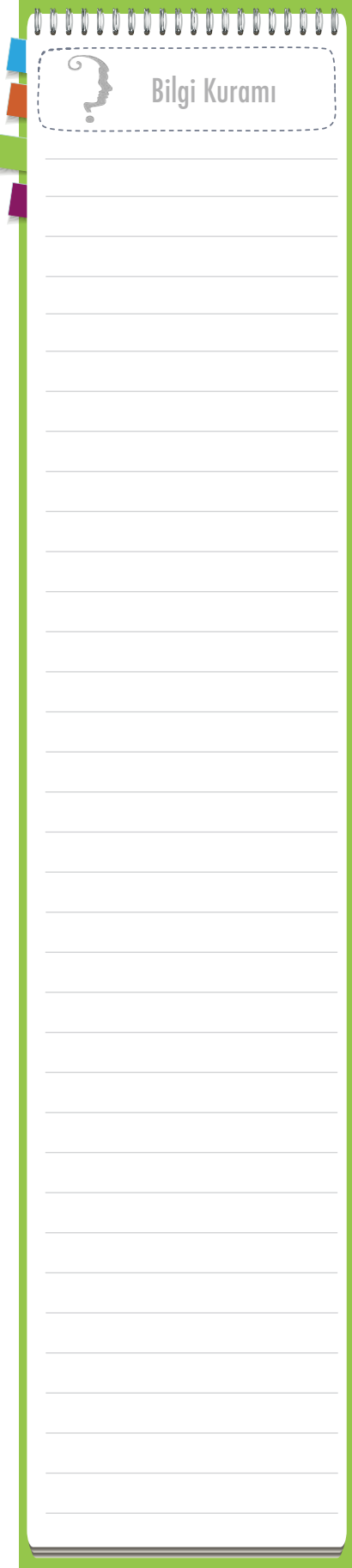
BİLGİNİN KULLANIM AMAÇLARI

Süreç

- Aşağıda yer alan resimler etkileşimli tahtaya yansıtılır.
- Öğrencilerden resimleri yorumlamaları istenir.
- “İnsanlığa yararlı olan ve zarar veren bilimsel gelişmeler nelerdir?” sorusu tahtaya yazılır.
- Öğrencilerden geçmişten günümüze insanlığın zararına ve yararına kullanılan bilimsel gelişmelere örnekler vermeleri istenir.
- Elde edilen bilgilerin doğru amaçlar için kullanılmaması durumunda insanlık ve dünyayı bekleyen tehlikeler hakkında öğrencilerin öngörü oluşturması sağlanır.

Bilgi ve Toplumsal Hayat

5. Yönerge

Öğretmen, öğrencilere bilginin ekonomik değeriyle ilgili açıklamalarda bulunur. Öğrencilerden de konuyla ilgili örnekler vermelerini ister. Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir.

3.7. BİLGİNİN EKONOMİK DEĞERİ

Geleneksel, feodal ve sanayi toplumlarından farklı olarak bilgi toplumu yeni meslek yapıları, üretim ilişkileri ve sosyal yapıları ile bilginin yoğun olarak üretildiği bir ekonomik sistemdir. Bilgi toplumunda birey ve girişimciyi bilgi üretmeye yönelten temel unsur, kendini kanıtlama ve gerçekleştirmeye yönelik başarıdır. Söz konusu başarı yarışı, başarı rekabeti şeklinde olmaktadır ve bu başarı rekabeti sadece yerel düzeyde değil küresel düzeyde de gerçekleşir.

Gerekli ideolojik hazırlık olmadan belli bir teknolojinin bir topluma ithali ve uygulanması son derece zordur. Çünkü ithal edilen teknoloji, gelişmekte olan ülkelerin toplumsal yapısına yani sosyal, kültürel ve ekonomik davranışlarına ters düşer. Bununla beraber, gelişmekte olan ülkeler teknoloji üretmedikleri zaman onu ithal etmek zorunda kalır. Çünkü teknoloji, sosyal ve özellikle ekonomik gelişme için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu nedenle ekonomik büyüme ve sosyal gelişmeyi sağlamak için toplumlar bilgi ve teknolojiden geniş ölçüde yararlanmak durumundadır.

Sergey Mihailovich Brin (Sergey Mihayloviç Brin), Stanford'da doktora yaparken arkadaşı Larry Page (Lery Peyç) ile birlikte Google arama motorunu geliştirmiş ve Google şirketini kurmuştur. Sergey Mihailovich Brin; Bill Gates (Bil Geyds), Larry Page ve Facebook'un (Feysbuk) kurucusu Mark Zuckerberg (Mark Zukerberk) ile birlikte sadece kendi çabalarıyla milyarder olan dört kişiden biridir.

ETKİNLİK

BEYİN GÖÇÜ

Süreç

- Öğrencilere "Bilgi ile ekonomi arasındaki ilişki nedir?" sorusu yöneltilir.
- Alınan cevaplardan sonra öğrencilerden bilgiyi kullanarak ekonomik alanda başarı sağlayan kişiler hakkında ülkemizden ve dünyadan örnekler vermeleri istenir.
- Verilen örneklerden yola çıkılarak öğrencilerin bilginin ekonomik değeri hakkında genel bir değerlendirme yapımları sağlanır.
- Öğrencilere ülkemizde bilginin ekonomik değerinin ne düzeyde fark edildiği sorulur. Öğrencilerden ülkemizdeki beyin göçünün nedenleri hakkında görüşlerini belirtmeleri istenir.

BİLİMİN SOSYAL YAŞAMA UYGULANMASI

Bugün modern bir toplumda, sosyal faaliyetlerin hiçbir alanı yoktur ki orada bilimin rehberliğinden, kontrol veya uygulamasından faydalanılmasın veya ona karşı isteksizlik gösterilebilsin.

Hakikatte bilim; büyük sanayinin kurulması, genellikle tekniğin gelişimi, büyük şehir ve iş merkezlerinin kurulması, haberleşme ve nakil araçlarının hız kazanması, çalışma temposunun artması sonucunda meydana gelen değişmelerin ortaya çıkardığı sosyal meselelerle de uğraşmaktadır. Bu meselelerin çözümünde olduğu gibi ziraat, ticaret, sanayi, madencilik, eğitim ve imar alanlarındaki gelişimi içeren memleket çapında bir sosyal kalkınma planının düzenlenmesinde bilim birinci derecede bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde, Sosyal Yardım ve Hizmetler Teşkilatı ile buna ait kurumların kurulması, gerek sosyal kalkınma planının gerçekleştirilmesi gerek bu teşkilatta görev alacakların yetiştirilmesi de yine bilim sayesinde mümkün olmaktadır.

Burada bilim dediğimiz zaman, arada hiçbir fark gözetmeksizin maddi ve manevi alanları kapsayan genel bilgiyi meydana getiren bütün bilim kollarını kastediyoruz. Modern bir toplumda, sosyal işlevleri bakımından bilimler arasında bir fark gözetmeye veya birini diğerine tercih etmeye imkân yoktur.

Bugün bizde psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimler, mevcut durumlarıyla uygulamalı hiçbir faydaları dokunmadığı görüldüğü için sadece üniversite ve liselerde okunması icap eden lüks bilimler olarak kabul edilmektedir. Hâlbuki bu bilimler, modern bir toplumun hayatında çok önemli bir rol oynamaktadır.

Mümtaz TURHAN, Garplılaşmanın Neresindeyiz?
(Düzenlenmiştir.)

4. ÜNİTE

BİLGİ VE TEKNOLOJİ

KONULAR

- 4.1. BİLGİ VE TEKNOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
- 4.2. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN İNSAN HAYATINA ETKİSİ
- 4.3. DEZENFORMASYONUN TOPLUM HAYATINA ETKİSİ
- 4.4. BİLGİNİN DEĞİŞEBİLİRLİĞİ VE GELİŞEBİLİRLİĞİ
- 4.5. TOPLUMLARIN BİLGİ TOPLUMUNA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

TEMEL KAVRAMLAR

Bilgi teknolojisi, Dezenformasyon, Enformasyon, İletişim, Paradigma, Sosyal medya, Teknoloji

BİLGİ VE TEKNOLOJİ

1. Yönerge

Öğretmen, aşağıdaki soruları öğrencilere yöneltir ve öğrencilerin sorular üzerinde düşünmesini sağlar.

Üniteye Hazırlık

1. Bilgiyi elde ederken, kullanırken ve aktarırken teknolojiye nasıl yararlanırsınız?
2. Bundan otuz kırk yıl önce yaşamış olsaydınız bilgiye genel ağ'dan (İnternet) mı, ansiklopedilerden mi ulaşmak isterdiniz?
3. Bilgi zaman, mekân ve ihtiyaca göre değişir mi?

Üniteye Giriş

Bilgi ve teknoloji, toplum ve bilgi ilişkisi açısından ele alınması gereken bir konudur. Bugün bütün dünya, teknoloji ve teknolojik araçların etkisi altındadır. Bu etki dünya üzerinde, bireylerin ve toplumların hayatında, insanlar ve ülkeler arası ilişkilerde büyük değişikliklere neden olmuştur.

Bu üniteye bilgi ve teknoloji arasındaki ilişki ele alınmış; bilgiyi elde etme, kullanma ve aktarma sürecinde teknolojinin öneminden bahsedilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin hayatı nasıl etkilediği anlatılmış, enformasyon ve dezenformasyon kavramlarına değinilmiştir. Bilginin zaman içinde değişip gelişmesi, toplumların bilgi toplumuna dönüşüm süreci ve bilgi toplumunun özellikleri ile ünite sonlandırılmıştır.

Komisyon

2. Yönerge

Öğretmen, kavram ve terimleri tahtaya yazarak bu kavram ve terimlerle ilgili açıklamalar yapar (Şekil 4.1).

Kavram ve Terimler

Bilgi teknolojisi: Bilginin iletilmesinde kullanılan bütün araç gereçlerin oluşturduğu sistem.

Dezenformasyon: Bilgi çarpıtma, kişi veya kurumları herhangi bir konuda bilinçli olarak yanlış bilgilendirme.

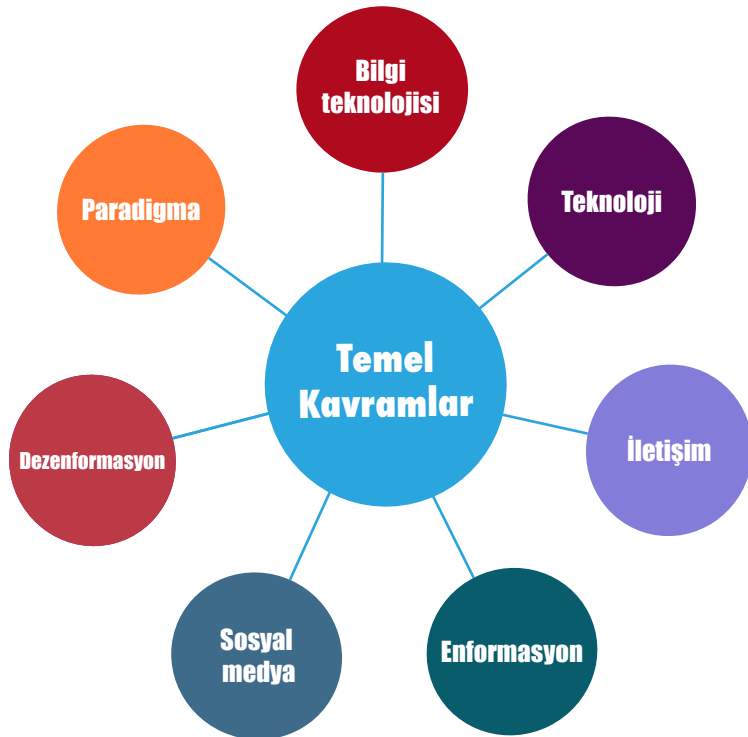
Enformasyon: Bilgi, danışma, tanıtma, haber alma, haber verme, haberleşme.

İletişim: Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim.

Paradigma: Belirli bir alanda çalışan bilim insanlarının paylaştığı ortak değer ve anlayışlar dizisi.

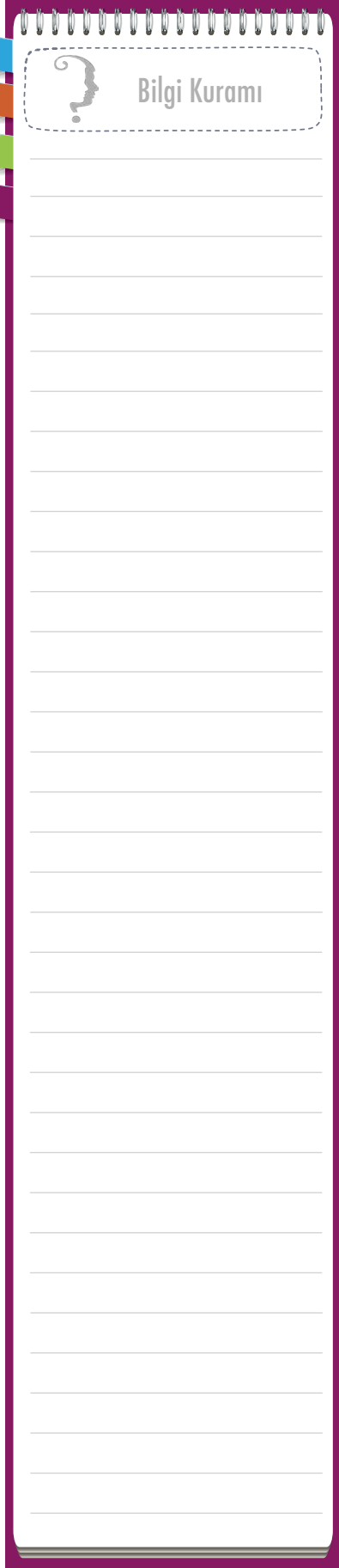
Sosyal medya: Bilgisayar, genel ağ (İnternet) ve mobil teknolojisi ile ortaya çıkan; kullanıcıların zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde interaktif olarak etkileşimde bulundukları sanal ortam.

Teknoloji: 1. Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulamayı bilimi. 2. İnsanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü.

Şekil 4.1: Temel kavramlar

Bilgi ve Teknoloji

3. Yönerge

Öğretmen, öğrencilere bilgi ve teknoloji arasındaki ilişkiyi örneklerle açıklar.

4.1. BİLGİ VE TEKNOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ateşin bulunması ve tekerleğin icadı gibi pek çok gelişme medeniyetlerin de ilerlemesiyle birlikte günümüz teknolojisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Teknoloji bilimsel esas ve araçların, endüstriyel ürünlerin elde edilmesi ve işlenmesi sürecinde uygulanması demektir. Yenilik yapmak için sadece ekonomik imkânlar değil teknik imkânlar da bulunmalıdır. Modern teknolojiyle ortaya çıkan bazı önemli özellikler vardır. Akla dayalı işlerin çoğalması ve otomasyon nedeniyle üretim sürecine insan katılımının azalması buna örnektir.

Teknolojik yenilik, yeni teknolojilerin ortaya konması ve uygulanması amacıyla bilginin kullanılmasını ifade eder. Teknolojik yenilik, çok sayıda ve çeşitli kaynaklara sahiptir. Büyük işletmelerin araştırma ve geliştirme laboratuvarları günümüzdeki en önemli kaynaklardır. Yeni ve ileri düzeyde teknoloji uygulamasında amaç; verimliliğin artırılması, maliyetin düşürülmesi ve kaliteli mal elde edilmesidir. Günümüzde, bilgi teknolojisi ve elektronik haberleşme ile yakın geçmişte bile bilinmeyen yollarla zamanı kontrol etmek ve mekânı aşmak mümkündür. Bilgisayarlarda saklanan karmaşık bilginin, dünyanın dört bir yanına anında nakledilebileceği gerçeği yaşamı pek çok bakımdan değiştirmektedir. Örneğin uçakların ulaşımı kolaylaştırması, ağırlığı az fakat kıymeti yüksek maddelerin hava yolu ile taşınması, radyo alıcılarının yeni bir endüstri alanı meydana getirmesi ve haberleşmeyi kitle haberleşmesine dönüştürmesi, atom enerjisinin büyük ölçüde ısıtma ve sanayide kullanılmaya başlanması son yılların teknolojik atılımlarıyla gerçekleşen uygulamalardır.

Sürekli gelişen bilişim teknolojilerinin temel ürünlerinden birisi de bilgisayarlardır. Bilgisayarlar, günümüzde genel ağ (İnternet) aracılığıyla bilgi aktarımının en kolay ve hızlı yapılabildiği araçlar olarak öne çıkmıştır (Görsel 4.1). Bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmeler bazı fırsatları beraberinde getirmiştir. Örneğin önceden kitlesel ve sınırlı kullanıma açık olan bilgisayarlar bireysel kullanıma açılmış, bireyler bu sayede teknolojik imkânlardan daha çok yararlanmaya başlamıştır. Bilgisayarlar; banka ve şirketler, muhasebe, stok kontrol, haberleşme, mühendislik hizmetleri ve üretim otomasyonu gibi birçok alanda kullanılmaktadır.

Görsel 4.1

Bilgi Kutusu

Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun 1 Mayıs 1964'te kuruluşundan önce Türk Telsiz Telefon AŞ'ye bağlı olarak gerçekleştirilen radyo yayınları 1964'te TRT çatısı altında toplanmıştır. 2. Dünya Savaşı ile birlikte radyolar, yeni kurulan Matbuat Umum Müdürlüğüne bağlanmıştır.

4. Yönerge

Öğretmen, bilgi ve iletişim teknolojilerinin insan hayatına etkisini örnekler vererek anlatır.

4.2. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN İNSAN HAYATINA ETKİSİ

Enformasyon; danışma, tanıtma, haber alma, haber verme ve haberleşme anlamlarına gelmektedir. İletişimin niteliği sosyal yapı tarafından belirlenir. Bu nedenle iletişim, toplumsaldır ve toplumsal bilginin aktarılmasını sağlar. Bireyin toplumsal değer ve inançları sahiplenmesi, bu doğrultuda kendine verilen rolleri öğrenmesi ve toplumsallaşmasında iletişimin önemli bir rolü vardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar başka kültürleri de tanıma imkânı bulmuştur.

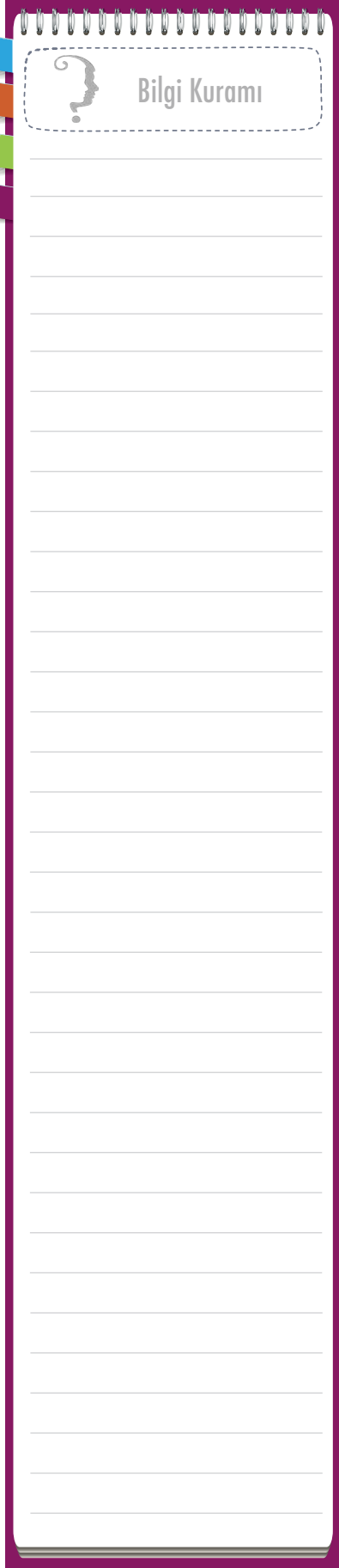
5. Yönerge

Öğretmen, öğrencilerden yazılı ve görsel medyadan yanlış, yalan, yanlış vb. olduğunu düşündükleri haberleri derlemelerini ve dezenformasyon kavramını araştırarak araştırma sonuçlarını sınıfa getirmelerini ister. Öğretmen, dezenformasyonun toplum hayatına etkisini öğrencilere açıklar. Konunun bitiminde konuyla ilgili etkinlik uygulanır.

4.3. DEZENFORMASYONUN TOPLUM HAYATINA ETKİSİ

Dezenformasyon, doğru bilginin çarpıtılarak toplumda yaygınlaştırılmasıdır. Günümüzde sosyal medya başta olmak üzere gazete, dergi ve televizyonda dezenformasyonun örnekleri görülmektedir. Medya etiği genellikle profesyonellere yönelik bir sorun olarak algılanır. Muhabir ve editörler kritik durumlarda nasıl davranmalıdır? Savaş zamanındaki haberler, barış zamanındakilerden farklı ölçütlere göre mi üretilmelidir? Kamunun bilme hakkı ile ünlü kişilerin özel yaşamları arasında nasıl bir çizgi vardır? Muhabirler, suç işlenmesi durumunda kaynaklarını açıklamalı mıdır? Muhabir ve editörler, reklamcılardan

Bilgi ve Teknoloji

gelen dışsal, yönetimden gelen içsel baskılarla nasıl baş edebilir? Bu sorulara verilecek cevaplar medya etiğine bakış açısını belirler.

Geleneksel medya araçlarını kullanabilmek için belli bir statü ve eğitim seviyesine sahip olmak gerekir. Ancak sosyal medya kullanıcısı olmanın gerektirdiği bir eğitim seviyesi veya standardı yoktur. Yayın yapmak isteyen herkes sosyal medyada yer alabilir. Bu durumun, bilgi kirliliğine yol açmak ve insanları yanıltmak gibi sakıncaları vardır.

Kitle iletişim kaynak ve alıcıları arasındaki ilişkide, ahlaki normlar her iki taraf için de geçerli olmalıdır. Ancak öncelikle iletileri gönderme gücü ve iradesine sahip olan kaynaklar (profesyoneller ve medya sahipleri) ahlak kurallarına uymak zorundadır. Duyarlı ve dikkatli izleyiciler ise medya iletilerini sorgular ve gerekli olan durumlarda tepki gösterir.

ETKİNLİK

Süreç

Sevgili öğrenciler,

- “1991 Körfez Savaşı döneminde petrole bulanmış, can çekişen karabatak görüntüleri aylarca ekranlarımızdan gitmedi. Bu görüntüler, bize medyadan Saddam’ın, Kuveyt’i bombalaması ve petrol kuyularından sızan petrol sonucu karabatakların bu hâle geldiği şeklinde sunulmuştu. Haberin bu şekliyle doğru olmadığını, görüntülerin Irak’la hiçbir ilgisi olmayan başka bir bölgeden alındığını yıllar sonra öğrendik. Bunun gibi birçok örnekle her gün karşılaşıyoruz.” denilerek öğrencilerin dikkati çekilir. Öğrenciler kendi topladıkları haberleri sınıfta sunarlar.
- Daha sonra öğrencilere “Anlattığım bu olay ve getirdiğiniz haberlerden çıkardığınız sonuç nedir?” sorusu yöneltilir. Öğrencilerden haberlerin yanlış, yanlış, yalan ve eksik olup olmadığına dair cevaplar alınır. Dezenformasyon kavramının, bireyleri ve toplumu yönlendirmek amacıyla yanlış bilgi ve haber verme anlamı taşıdığı öğrencilere buldurulur.
- Dezenformasyonun insanlık için ciddi bir problem olduğu vurgulanır.
- Aşağıdaki sorular öğrencilere yöneltilerek sınıf bir sorgulama topluluğuna dönüştürülür.

Sorular

1. Kitle iletişim araçlarının verdiği bilgi ve haberler her zaman doğruyu yansıtır mı?
2. Kitle iletişim araçlarının bireyleri ve toplumu biçimlendirip yönlendirmek gibi bir görevi var mıdır?
3. Kitle iletişim araçlarının görevi nedir?

4. Yanlış ve doğru haberi ayırt edebilmek için neler yapılabilir?
5. Kitle iletişim araçları bilgi ve haber vermenin dışına çıkarak bireyleri ve toplumu biçimlendirip yönlendirmeye çalışır. Bunun sebebi ne olabilir?
6. Dezenformasyonun birey ve toplum üzerindeki etkileri nelerdir?
7. Dezenformasyon probleminin çözüm yolları nelerdir?
8. Öğretmen gerek duyarsa başka sorular da ekleyebilir.

Ek 1'deki çalışma kâğıdı dağıtılır. Öğrencilerden gelen cevaplar doğrultusunda çalışma kâğıdı doldurulur. Her öğrenci, kendi çalışma kâğıdını doldurarak süreç içerisinde değerlendirilmek üzere ürün dosyasına koyar.

6. Yönerge

Öğretmen; bilginin zaman, mekân ve ihtiyaca göre değişebilirliğini örneklerle açıklayıp öğrencilerin de konuyla ilgili örnekler vermelerini sağlar. Daha sonra “paradigma” kavramını anlatır. Öğretmen proje uygulamasını gerçekleştirir.

4.4. BİLGİNİN DEĞİŞİBİLİRLİĞİ VE GELİŞİBİLİRLİĞİ

Bilim; insanın ihtiyaç, düşünce, merak ve hayal gücü sayesinde ortaya çıkan yeni buluşlarla kendini daima yeniler. Çeşitli durum ve şartlara rağmen bilim insanları büyük bir gayretle araştırıp keşfetmeye, bilim de bu doğrultuda ilerlemeye devam etmektedir. Bilim insanları, yeni araştırmalar yaparken önceki bilimsel çalışma ve verilerden yararlanır. Orta Çağ sonlarından kalmış bir benzetmeye göre her neslin bilim insanları cücelere, kendilerinden öncekiler de devlere benzer. Fakat bu cüceler, devlerin omuzları üzerine çıkmak suretiyle onlardan daha uzakları görebilir. İşe baştan başlamak zorunda bulunmadıklarından dolayı onların yanlışını düzeltebilir ve onların bilmediği yepyeni şeyleri ortaya koyabilir.

Thomas Kuhn (Tomas Kun) bilginin değişip gelişmesini “paradigma” kavramıyla açıklamıştır. Paradigma, belirli bir alanda çalışan bilim insanlarının paylaştığı ortak değer ve anlayışlar dizisi olarak tanımlanabilir. Kuhn’a göre olağan bilim, geçmişte kazanılmış bir ya da daha fazla bilimsel başarı üzerine sağlam olarak oturtulmuş araştırma anlamındadır. Söz konusu başarılar belli bir bilimsel çevre ve uygulamanın sürekliliğini sağlamak üzere belli bir süre için temel aldığı bilimsel ilerlemelerdir. Kuhn’a göre bilim tarihi, bilimsel çabanın kesintisiz bir birikimi hâlinde değil aksine bilgiyi büyük kesintilere hatta kopmalara uğratan devrimci dönüşümlerle açıklanır.

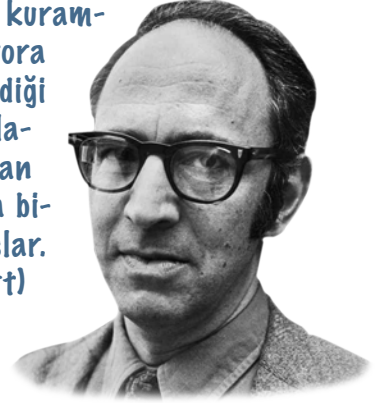
Bilgi ve Teknoloji

Bilgi Kuramı

Bilgi Kutusu

Thomas Kuhn (1922-1996), kuramsal fizik öğrencisi iken doktora tezinin son aşamalarına geldiği sırada bilim insanı olmayanlara fiziği tanıtmayı amaçlayan bir programa katılır. Burada bilim tarihi ile ilgilenmeye başlar. Daha sonra Harvard (Harvırt) Üniversitesi Araştırmacılar Birliğinde üç yıl çalışır ve burada temel tezlerini oluşturmaya başlar. 1951 yılında Boston'da Lowell (Lovil) Enstitüsünde henüz 29 yaşında iken "Fizik Kuramıyla İlgili Arayışlar" konusunda konferanslar verir.

PROJE

Programdaki kazanımlar doğrultusunda proje örnekleri çeşitlendirilerek verilebilir. Yapılan projeler "proje değerlendirme ölçeği" kullanılarak değerlendirilir. Aşağıda bir proje örneği verilmiştir.

PROJE HAZIRLAMA SÜRECİ

Sevgili öğrenciler,

Bu proje çalışmasında sizden bilginin zaman içinde geliştiğini ve değiştiğini gösteren bir araştırma yapmanız beklenmektedir. Proje çalışması için araştırılacak gelişme ve değişimleri seçebileceğiniz alanlar: sağlık, eğitim, aile, siyaset, insan hak ve özgürlükleri, insan ilişkileri, bilgi ve iletişim teknolojisi, ekonomi veya sizin belirleyeceğiniz başka bir alan.

Araştırma Yapılırken Dikkat Edilecek Hususlar

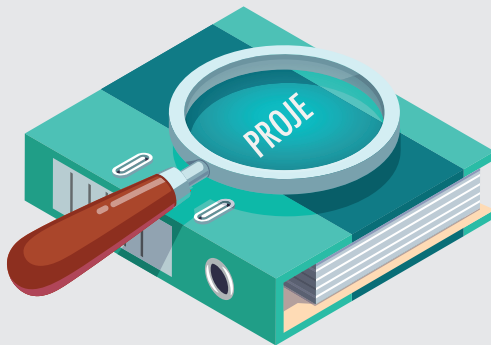
- Seçilen alanla (sağlık, eğitim, aile, siyaset, insan hak ve özgürlükleri, insan ilişkileri, bilgi ve iletişim teknolojisi, ekonomi vb.) ilgili geçmişten günümüze kadar olan gelişme ve değişimlerin araştırılması
- Elde edilen bilgilerin görsel ve işitsel olarak belgelenmesi ve bu bilgilerle sunu hazırlanması

Not: Bu konunun dışında bir konu üzerinde çalışmak isterseniz belirlediğiniz konuyu dersin öğretmeni ile paylaşabilirsiniz.

- a) Belirtilen konulardan biri, öğretmen rehberliğinde araştırma yapılması için öğrencilere verilir.
- b) Projeler değerlendirilirken proje değerlendirme ölçeği göz önünde bulundurulacaktır.

Proje Hazırlanırken Dikkat Edilecek Hususlar

1. Araştırma için bir plan oluşturulur.
2. Proje dosyasında şunlar bulunmalıdır:
 - **Giriş:** Giriş bölümünde problem cümlesi net bir şekilde ortaya konmalı, araştırma konusu ile ilgili açıklamalara yer verilmelidir.
 - **Projenin amacı:** Amaç net olarak belirtilmelidir.
 - **Literatür bilgileri:** Konu ile ilgili bilgiler, araştırma sonuçları, kitaplar, tezler, makaleler, genel ağ (İnternet) kaynakları vb.
 - **Bulgu ve yorumlar:** Araştırmadan elde edilen bulgular tablo hâline getirilmeli, varsa grafik çizilmeli ve yorum yapılmalıdır.
 - **Sonuç ve öneriler:** Sonuçlar maddeler hâlinde yazılmalıdır.
 - **Kaynaklar:** Proje hazırlanırken kullanılan kaynaklar belirtilmelidir.
3. Araştırma için dergi, kütüphane, genel ağ (İnternet), yakın çevredeki kişi ve kuruluşlardan faydalanılabilir.
4. Proje sonunda oluşturulan rapor sunum olarak hazırlanır.
5. Projenin görsel içeriği resim, grafik, karikatür vb. çalışmalarla artırılabilir.
6. Proje belirlenen sürede bitirilmelidir.

Bilgi ve Teknoloji

7. Yönerge

Öğretmen konu ile ilgili verilen etkinliği sınıf ortamında gerçekleştirir. Öğretmen, toplumları bilgi toplumu yapan ölçütlerden bahseder.

ETKİNLİK

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Süreç

- Öğrenciler bir hafta önceden dört gruba ayrılır. Birinci grup ilkel toplum, ikinci grup tarım toplumu, üçüncü grup sanayi toplumu, dördüncü grup ise bilgi toplumu- nu araştırmakla görevlendirilir. Öğrencilere araştırma yaparken toplumların ekonomik ve sosyal yapısı, politik sistemi ve teknolojisi gibi kilit özellikleri üzerinde yoğun- laşmaları gerektiği önerilir. Gruplardan görsel ve yazılı materyallerden de yararlanarak bir sunu hazırlamaları istenir.
- Yapılan araştırmalar sınıfta sunulur.
- Resim, şema vb. malzemeler sınıf panosuna asılır.
- Ek-1'deki dört temel toplumun kilit özellikleri ile ilgili çalışma kâğıdı öğrencilere dağıtılır.
- Gruplar toplumların hangi kilit özelliklerini yazabilecek- lerini tartışarak çalışma kâğıtlarını doldurur.
- Toplumların kilit özellikleri tahtaya da yazılır.
- Öğrencilerin belirtmediği önemli özellikler varsa öğ- retmen Ek-2'deki tablodan yararlanarak bu özellikleri tahtadakilere ekler. Böylece konu pekiştirilir.

4.5. TOPLUMLARIN BİLGİ TOPLUMUNA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

İnsanlık tarihinde ilk büyük ekonomik devrim, tarımın keşfi ve hayvanların ehlileştirilmesi ile gerçekleşmiştir. İkinci devrim ise 18. yüzyılda İngiltere'de başlayıp dünyaya yayılan Sanayi Devrimi'dir. Sa- nayi Devrimi çeşitli alanlarda pek çok değişikliğe neden olmuştur. Eko- nomik dengeler değişmiş ve çiftçilikle ilgili ilerlemeler yavaşlamıştır.

İlk uygarlıklardaki avcı-toplayıcı toplum tipi, zamanla bugünkü bilgi toplumuna dönüşmüş ve sürekli gelişerek yenilenen bir teknoloji çağına ulaşmıştır. Bilişim teknolojisine dayalı olarak şekillenen bilgi toplumunda, bilgi üretimi son derece önemlidir. Bilgi toplumunda bilgi; sürekli üretilen, iletişim ağları içinde taşınabilen, bölünebilen ve paylaşılabilen özelliktedir.

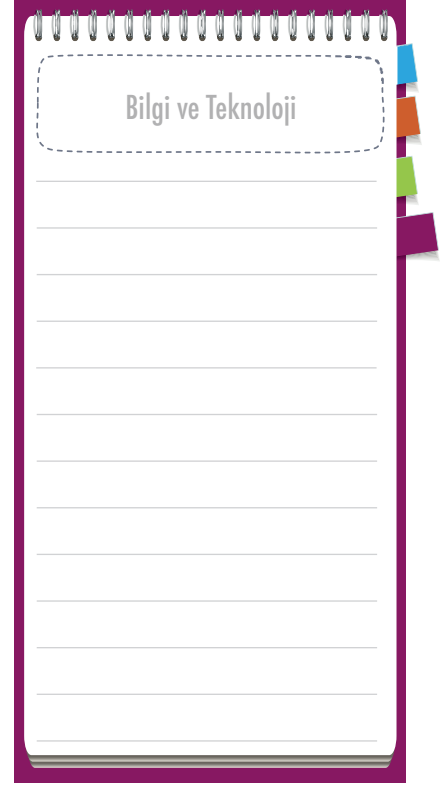
Ekonomik faaliyet, bilgi ve iletişim teknolojisinin meydana getirdi- ği ortamda küreselleşme eğilimine girmiştir. Küreselleşme sürecinde girdilerin temini ve çıktıların pazarlanması için gündeme gelen piya- salar artık dünya çapında düşünülmektedir. Böylece bilgi toplumunda dünya standartları belirleyici bir konuma yükselmiştir.

Bilgi toplumunda bireye ilişkin değerler önem kazanmış, birey kendini gerçekleştirmek ve yeteneklerini geliştirmek için uygun ortamı kolaylıkla bulabilmiştir.

Bilgi toplumunda meslek rolleri de değişmiştir. Teknolojik gelişmeler mesleklere ait bilgileri de değiştirmiştir. Uzmanlık bilgisi, kendini yenileme girişi ve değişen teknolojiye ayak uydurma çabası mesleki başarıyı doğrudan etkiler.

Bilgi toplumunun kültürel yapısı uzlaşma ve müsamahaya dayanır. Toplumsal çatışmaların çoğu bilgi eksikliğinden kaynaklanır. Bilgi toplumunun katılımcı ve çoğulcu yapısı kültürel çeşitlilik ve müsamahayı yaygınlaştırmıştır.

Bilişim teknolojilerinin pek çok faydası vardır. İnsanlar bilişim teknolojilerini etkili, olumlu ve istenen şekilde kullanabilmek için yeni beceriler kazanmak zorundadır. Bu, bilgi toplumunda yaşamının bir gereğidir. Bilgi çağında, bilgiyi üretilip kullanabilecek insanlara ve nitelikli insan gücüne ihtiyaç vardır. Teknolojik gelişmeler her toplumda, toplumun yapısına bağlı olarak farklı sonuçlar doğurabilir. Yenilik ve değişime açık toplumlar teknolojik gelişmelerden daha hızlı etkilenir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1: Sanayi ve Bilgi Toplumunun Karşılaştırılması

Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Maddi üretim	Bilgi üretimi
Fabrikasyon üretim	Veri bankaları ve bilgi ağlarına bağlı üretim
Yeni pazarlar için kolonilere yönelme	Küreselleşme
İmalatın öne çıktığı; tarım, sanayi ve hizmetler şeklinde üçlü endüstriyel yapı	Bilgi endüstrisi
İş bölümü, üretim ve tüketimin ayrılması (meta ekonomi)	Müşterek üretim ve kullanımda paylaşım (sinerjik ekonomi)
Arz ve talebe dayalı fiyat mekanizması	Gelecekteki amaçların gerçekleştirilmesi için bilgi kullanımı
İşletmeler önemli	Gönüllü topluluklar önemli
Özel mülkiyet, rekabet ve kâr artışı ön planda	Müşterek katılım ve sosyal yarar ön planda
Merkeziyetçilik	Çok merkezlilik
Sınıflı toplum	Çok merkezli fonksiyonel toplum
Parlamentar demokrasi	Katılımcı demokrasi
Kitlesel tüketim toplumu	Kitlesel bilgi toplumu

YÖNETEN KİM? BİZ Mİ YOKSA MAKİNELER Mİ?

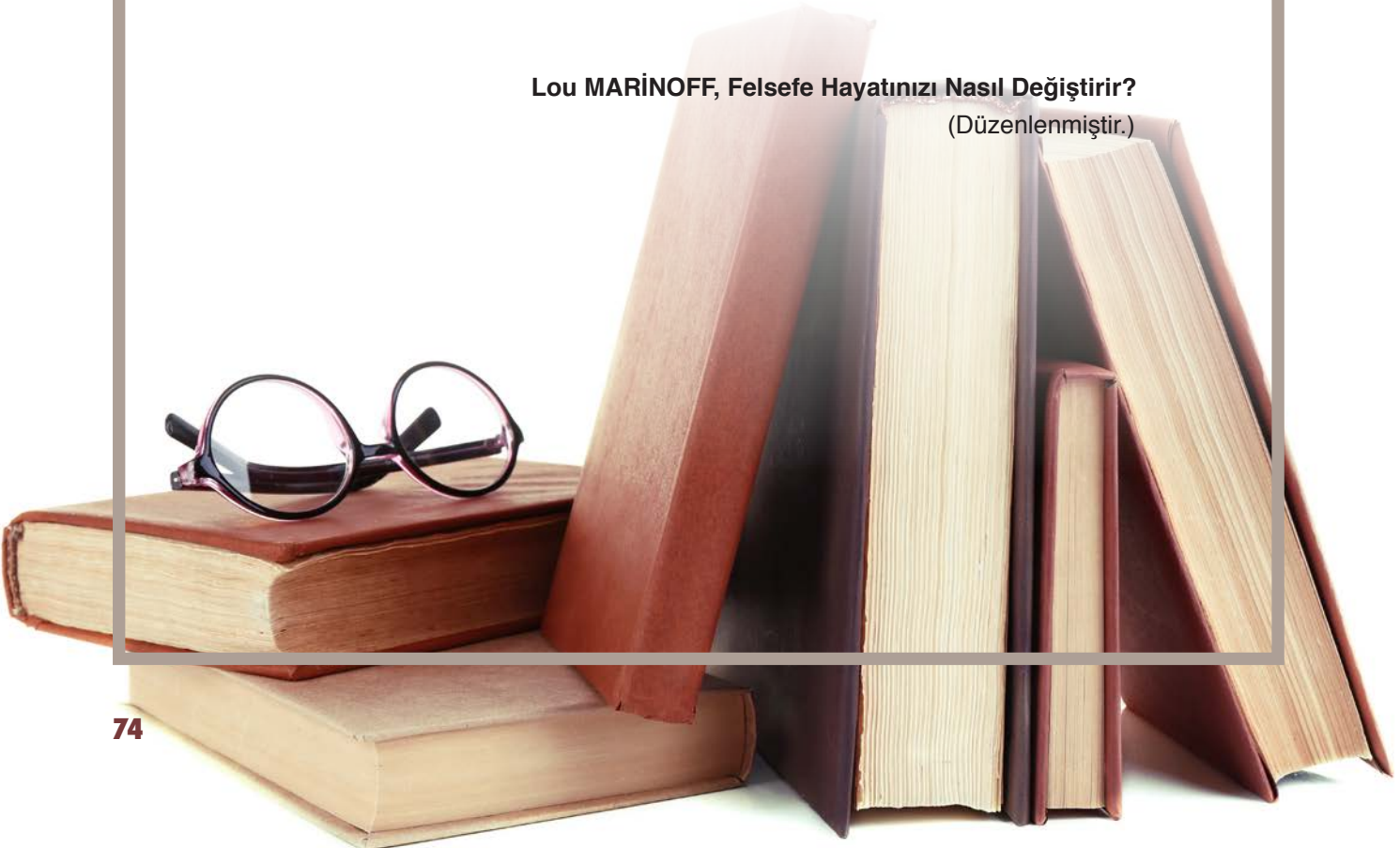
Bugün, gelişmiş dünyada kilitlenmiş trafiğin ortasında, daha fazla e-posta kontrol edeceğimiz, daha fazla faks göndereceğimiz ve kilitlenmiş veri trafiğinin ortasında konferans telefonda daha fazla iş halledeceğimiz bilgisayar istasyonlarına giderken cep telefonlarımızla e-posta yolluyor, fakslar gönderiyor ve işler hallediyoruz. Birçok insan teknokrasinin (teknoloji tarafından yönetilen sistem) birer oyuncacı olmuş durumda ve insanlıklarının nereye gittiğini merak ediyor. Bu yüzden doğal olarak yardım için felsefeye başvuruyor. Bilgisayarınızın yapamayacağı şeylerden biri de bu: Sizinle birlikte filozoflaşmak.

Teknoloji bize pek çok harikalar getirdi, hayatın birçok alanını kolaylaştırdı ve gelecek için tahminlerin de ötesinde gelişim yolları açtı. Teknolojik ilerleme insanlık tarihi boyunca istikrar gösterdi. Son yıllardaki atılımla hızı katlanarak arttı. Bir zamanlar ateşin bulunması, demirin dökülmesi ya da matbaa makinesinin icadını insanlık için paha biçilmez lütuflar olarak görürdük ama son zamanlarda ileri doğru büyük adımlar o kadar hızlı ve hararetle bir şekilde atıldı ki bütün kaynaklarımızı bu hıza ayak uydurabilmek için zorluyoruz.

Belki bir zamanlar makineler bize hizmet ediyordu. Artık daha çok biz onlara hizmet ediyoruz gibi görünüyor.

Lou MARİNOFF, Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir?

(Düzenlenmiştir.)

DÖRT TEMEL TOPLUMUN KİLİT ÖZELLİKLERİ

	İLKEL TOPLUM	TARIM TOPLUMU	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ TOPLUMU
TEKNOLOJİ				
EKONOMİ				
SOSYAL SİSTEM				
POLİTİK SİSTEM				
PARADİGMA				

DÖRT TEMEL TOPLUMUN KİLİT ÖZELLİKLERİ

	İLKEİ TOPLUM	TARIM TOPLUMU	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ TOPLUMU
TEKNOLOJİ	E: İnsan enerjisi M: Hayvan postu ve taşlar A: Taş yapımı	E: İnsan, hayvan, rüzgâr M: Yenilenebilir kaynaklar (ağaçlar, pamuk, yün) A: Kaldıraç ve vinçler, yelken, su değirmeni	E: Fosil yakıtlar (petrol, kömür) M: Yenilenemez kaynaklar (metaller vb.) A: Makineler	E: Doğal (Güneş, rüzgâr), nükleer M: Yenilenemez kaynaklar (biyoteknoloji) A: Bilgisayarlar ve elektronik araçlar
EKONOMİ	ÜY: Toplayıcılık, avcılık, balıkçılık US: Yürüme HS: Konuşma	ÜY: El sanatları US: At, vagon, yelkenli gemi HS: El yazımı	ÜY: Kurmak ve monte etmek US: Vapur, demir yolu, otomobil ve uçak HS: Basın, TV	ÜY: Robotlar US: Uzay gemisi HS: Elektronik araçlarla bireysel iletişimin sınırsız genişlemesi
SOSYAL SİSTEM	Küçük gruplar veya aşiretler	Büyük aile	Çekirdek aile	Bireyin merkezi konumda olduğu değişik aile tipleri
POLİTİK SİSTEM	Öz şefinin kuralları	Feodalizm	Kapitalizm, sosyalizm, liberalizm, milliyetçilik	Küresel iş birliği, uluslararası örgütler
PARADİGMA	Dünyanın doğal şekliyle gözlemlenmesi	Bilim Temelli Matematik, astronomi. İnsanların üstün güçler tarafından kontrol edildiğine dair inanışlar.	Bilim Temelli Fizik, kimya	Bilim Temelli Kuantum elektroniki, moleküler biyoloji, çevresel bilimler

E: Enerji
M: Malzemeler
A: Araçlar
ÜY: Üretim Yöntemi
US: Ulaşım Sistemi
HS: Haberleşme Sistemi

DEĞERLENDİRME

1. Öğrencilerin, çalışma kâğıdındaki boşlukları uygun şekilde doldurup doldurmadıkları kontrol edilir.
2. Öğrencilerin sınıf içindeki tartışmalara katılımları ve yapmış oldukları sunumlar, dereceli puanlama anahtarı kullanılarak değerlendirilebilir.

Mevcut ölçütleri okuduktan sonra, bunların öğrenci tarafından ne derece sergilendiğini düşünüyorsanız uygun olan sütuna “X” işareti koyunuz. Öğrencinin performansına ilişkin diğer düşüncelerinizi yorum sütununa not edebilirsiniz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI

Ölçütler	İyi	Orta	Yetersiz
1. Konuyu açık ve anlaşılır biçimde sunabilme			
2. Sununun akıcılığı			
3. Konuya hâkim olma			
4. Konunun önemli noktalarını saptayabilme			
5. Sorulara yanıtlar verebilme			
6. Konu içerisindeki ilişkileri ifade edebilme			
7. Konunun önemini vurgulayabilme			
8. Konu içerisindeki fikir ve ifadeleri anlamlı ve doğru bir şekilde sunabilme			
Öğretmen yorumu:			

SÖZLÜK

A	akılcılık	: Akla dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularda değil düşünmede ve tümdengelimli çıkarmalarda bulan öğretilerin genel adı, usçuluk, akliye, rasyonalizm, deneycilik karşıtı.
B	bilim	: 1. Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim. 2. Genelgeçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi.
D	deney	: Bilimsel bir gerçeği göstermek, bir yasayı doğrulamak, bir varsayımı kanıtlamak amacıyla yapılan işlem, tecrübe.
	diyalektik	: Gerçekliği ve onun çelişmelerini incelemeye yarayan ve bu çelişmeleri aşmaya yarayan yolları aramayı öngören akıl yürütme yöntemi.
	doğuşancılık	: Herhangi bir canlı türünün yapısal ve görevsel gelişiminde yaşantı, öğrenme gibi edinilmiş faktörlere değil, kalıtımla ilgili olanlara ağırlık ve öncelik veren görüş, fitriye, nativizm.
E	editör	: 1. Yayımcı. 2. Yazıları yeniden düzenleyerek yayıma hazırlayan kimse.
	estetik	: 1. Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bediiyat. 2. Güzellik duygusu ile ilgili olan. 3. Güzellik duygusuna uygun olan. 4. Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu.
	etik	: 1. Töre bilimi. 2. Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü. 3. Etik bilimi. 4. Ahlaki, ahlakla ilgili.
	evren	: 1. Gök varlıklarının bütünü, kâinat, cihan, âlem, kozmos. 2. Düzenli ve uyumlu bir bütün olarak düşünülen bütün varlıklar.
G	gözlem	: 1. Bir nesnenin, olayın veya bir gerçeğin, niteliklerini bilmek amacıyla dikkatli ve planlı olarak ele alınıp incelenmesi, müşahade. 2. İnceleme sonucu elde edilen değer, müşahade. 3. Çeşitli araç ve gereçlerin yardımıyla olayların sebeplerini bilmek için uygulanan bilimsel yöntem.
H	hayal gücü	: Zihnin hayal yaratma yetisi, düşgücü, imgeleme, muhayyile.
	hümanizm	: İnsancılık, insancılık, insanları sevme ülküsü.
	ideal	: 1. Ülkü. 2. Düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan. 3. Uygun.
İ	ironi	: Söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme.
	ithal	: 1. İçine alma. 2. Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma.
K	kanı	: İnanç, düşünce, kanaat.
	kavram	: 1. Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, nosyon. 2. Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım, mefhum, nosyon.
	kestirim	: Tahmin.

K	koloni	: 1. Sömürge, müstemleke. 2. Göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer. 3. Bir ülkede bulunan küçük yabancı topluluğu.
M	mantık	: 1. Doğru düşünme sanatı ve bilimi. 2. Doğru düşünmenin yolu ve yöntemi. 3. Düşüncenin ve düşüncenin varlık biçimlerinin, öğelerinin, türlerinin, olanaklarının, yasalarının ve düşünce bağlamlarının bilimi.
	medeniyet	: Uygarlık.
	merak	: Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek.
	muhabir	: 1. Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kimse. 2. Herhangi bir kuruluşun çalışmasıyla ilgili olarak, merkezle başka bir ülke arasında bağlantıyı sağlayan görevli.
	mutlak	: 1. Salt. 2. Saltık. 3. Kesin olarak, mutlaka.
	mülteci	: Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kimse, sığınık.
P	pratik	: 1. Teoriye dayanmayan, davranış ve uygulama ile ilgili olan, kılıklı, uygulamalı, tatbikî, amelî.
S	sanı	: Sanma durumu veya sonucu, zan, zehap.
	sentez	: Birleşim.
	sistemli	: 1. Düzenli. 2. Belli ilkelere, kurallara uyan, dizgeli, sistematik.
	somut	: Gerçekliği algılanabilen, müşahhas, konke, soyut karşıtı.
	soyut	: Soyutlama ile elde edilen, varlığı ancak eşyada gerçekleşen müccerret, somut karşıtı, abstre.
	subjektif	: Öznel, nesnel karşıtı.
Ş	şuur	: Bilinç.
T	teknik	: 1. Fizik, kimya, matematik gibi bilimlerden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulama. 3. Bu uygulamaya dayanan, bu uygulamaya ilişkin.
	tutarlı	: Aralarında çelişme bulunmayan, uygun, her yönden bağdaşmış, dengeli, insicamlı.
	tümdengelim	: Tümel bir önermeden tikel bir önermeye, yasalardan olaylara, etkenden etkiye geçme yolu, talil, dedüksiyon.
	tümel	: Belli bir sınıfa bağlı bireylerin hepsini içine alan; bütün kapsamıyla alınmış olan (önerme). Bir önermenin tümelliği “bütün” veya “her” kelimesiyle gösterilir, küllî.
	tümevarım	: Tekil olandan, özel olandan genel olana giden, tek tek olgulardan genel önermelere varan yöntem, istikra, endüksiyon.
V	vicdan	: Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.
Y	yasa	: 1. Olayların gidişinde olağan dışına yer vermeyen, değişmezlik ve mecburiyet gösteren kural. 2. Kanun. 3. (bilimde) Çok sayıda deney ve gözlemlerden sonra, aynı şartlarda aynı sonuçları verdiği kesin olarak belirlenen durum. 4. Düşüncenin mantıksal bir değeri olması için uyulması şart olan temel.

DİZİN

A

a posteriori: 35
a priori: 34, 35
Ahmed Yesevi: 55
algı: 15
Arkesilaos: 33

B

Baruch Spinoza: 34
bilimsel bilgi: 16, 18

D

David Hume: 34, 37, 39
dezenformasyon: 64, 65, 67, 68
69
dogmatizm: 30, 31, 32, 33, 44
düşünme aktı: 17

E

empirizm: 30, 32, 33, 34, 37,
40,41
enformasyon: 64, 65, 67

F

Francis Bacon: 34

G

Galileo Galilei: 53
Gazali: 33, 36, 42
Georg Wilhelm Friedrich Hegel:
34
George Berkeley: 34
Gorgias: 32
Gottfried Leibniz: 34

H

Hacı Bektaşî Veli: 55
Henri Bergson: 36, 42

I

Immanuel Kant: 33, 35

İ

İbn Sina: 34

J

John Locke: 34, 37

K

Karneades: 33
kritisizm: 30, 31, 32, 33, 35

M

Mevlana: 55

P

Platon: 23, 34, 40, 41, 45, 58
Plotinos: 36
Protagoras: 32
Pyrrhon: 33

R

rasyonalizm: 30, 32, 33, 40, 41
Rene Descartes: 33, 34, 43

S

septisizm: 30, 31, 32, 33, 44
Sextus Empiricus: 33
sezgi: 15, 18, 19, 20, 30, 34, 36,
41, 42, 44
sofistler: 32
Sokrates: 40, 45, 52, 53

T

Thomas Hobbes: 34
Thomas Kuhn: 70
tündengelim: 18, 40
tümevarım: 19, 34

Y

Yunus Emre: 55

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1988). **Felsefe Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aristoteles. (1985). **Metafizik (Cilt I (A-Z))**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Armağan, İ. (1974). **Bilgi ve Toplum**. İstanbul: Otağ Matbaası.
- Arslan, A. (2001). **Felsefeye Giriş**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aster, E. (1994). **Bilgi Teorisi ve Mantık**. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aster, E. (1999). **İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi**. (V. Okur, Çev.) İstanbul: İm Yayınları.
- Başgil, A. (2012). **Gençlerle Başbaşa**. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Batuhan, H. (1999). **Uğur Felsefe Öğreniyor**. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2009). **Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a**. İstanbul: Say Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2005). **Bilgi Felsefesi**. Bursa: Asa Kitabevi.
- Çüçen, A. K. (1999). **Felsefeye Giriş**. Bursa: Asa Kitabevi.
- Erkan, H. (2004). **Ekonomi Sosyolojisi**. İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi.
- Güngör, E. (2011). **İslam Tasavvufunun Meseleleri**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hançerlioğlu, O. (1986). **Toplumbilim Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hume, D. (1998). **İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma**. (S. Ögdüm, Çev.) Ankara: İlke Kitabevi Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2010). **Tutum Algı İletişim**. İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Keklik, N. (1987). **Felsefenin İlkeleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları .
- Krech, D., & Crutchfield, R. S. (1980). **Sosyal psikoloji**. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Ötüken Yayımevi.
- Loewer, B. (2012). **Otuz Saniyede Felsefe**. (Z. Delen, Çev.) İstanbul: Caretta Reklam ve Halkla İlişkiler Tic. Ltd. Şti.
- Marinoff, L. (2007). **Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir?** İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Montaigne, M. d. (2011). **Denemeler**. İstanbul: Dionis Yayınları.
- Morgan, C. T. (2005). **Psikolojiye Giriş**. (H. Arıcı, O. Aydın , R. Bayraktar, O. İmamoğlu, S. Karakaş, I. Savaşır, et al., Çev.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Pazarlı, O. (1972). **Din Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Pekin, B. (1989). **Bilim ve Şuurlu İnanç**. İzmir: Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Baskı İşleri Atölyesi.
- Platon. (2002). **Devlet**. (C. Saraçoğlu, & V. Atayman, Çev.) İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Platon. (2014). **Devlet**. (S. Demir, Çev.) İstanbul: Ataç Yayınları.
- Rand, A. (2009). **İhtiyacımız Olan Felsefe**. İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Sayılı, A. (2001). **Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir**. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Tunalı, İ. (2010). **Felsefeye Giriş**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Turgut, İ. (1992). **Eğitim Üzerine**. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Turhan, M. (2015). **Garplışmanın Neresindeyiz?** Ankara: Altınordu Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 42)**. (2009). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Yıldırım, C. (2004). **Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü**. Ankara: Doruk Yayıncılık.

Genel Ağ Kaynakçası

1. Büyük Türkçe Sözlük, Sürüm No: 1.0 http://www.academia.edu/32392969/B%C3%BCy%C3%BCk_T%C3%BCrk%C3%A7e_S%C3%B6zl%C3%BCk
2. Küyel, Mübahat Türker; Farabi'nin "Şeria'it Ul-Yakin"i, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:32, Ankara-1990
3. <http://www.tdk.gov.tr/>
4. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-63/makbule-atadanin-ataturke-iliskin-anlattiklari-uzerine-bir-basin-taramasi>
5. Sarıtaş, Kamil; İbn Haldun'da Bilgi Felsefesi, Turkish Studies, Volume 9/8 Summer-2014, p.748 <http://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=13082140&AN=99531423&h=VUB0G6vh%2b8c63oZTqJY-14HFtveM%2boR5a0HJ0I0dEnfMcefZOLFuBEIgNwXKCeAGY0TpCXeUZ0SCPteyqTIpUy-g%3d%3d&crl=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d13082140%26AN%3d99531423>

Görsel kaynakçaya ulaşmak için karekodu okutunuz.